

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
DOAMNA JULIANE KOKOTT
din 29 iulie 2019¹

Cauza C-435/18

**Otis Gesellschaft m.b.H. și alții
împotriva
Land Oberösterreich și alții**

[cerere de decizie preliminară formulată de Oberster Gerichtshof (Curtea Supremă, Austria)]

„Cerere de decizie preliminară – Concurență – Dreptul înțelegerilor – Asigurarea respectării drepturilor la nivel privat – Acțiune în despăgubire a unui stat creditor – Credite preferențiale pentru subvenționarea construirii de locuințe – Înțelegerea privind ascensoarele – Creșterea costurilor de construcție din cauza înțelegerii – Cerere de despăgubiri pentru daunele suferite prin pierderea de dobânzi”

Cuprins

I. Introducere	2
II. Cadrul juridic	3
III. Situația de fapt și litigiul principal	4
A. Înțelegerea privind ascensoarele	4
B. Acțiunea în despăgubire a Land Oberösterreich	4
IV. Cererea de decizie preliminară și procedura în fața Curții	6
V. Apreciere	6
A. Admisibilitatea cererii de decizie preliminară	6
1. Cu privire la competența Curții de a răspunde la întrebarea preliminară în ceea ce privește perioada anterioară aderării Austriei la UE	6
2. Cu privire la relevanța întrebării preliminare în soluționarea cauzei	8

¹ Limba originală: germana.

B. Aprecieri pe fond a întrebărilor preliminare	9
1. Dreptul creditorilor de stat de a solicita despăgubiri pentru daunele cauzate de înțelegeri: o problemă a dreptului Uniunii	9
a) Linia de delimitare între dreptul Uniunii și dreptul statelor membre în domeniul daunelor cauzate de înțelegeri	10
b) „Legătura de cauzalitate” în zona de conflict între determinarea de către dreptul Uniunii și implementarea de către statele membre	11
2. Cu privire la dreptul creditorilor de stat de a solicita despăgubiri pentru daunele cauzate de înțelegeri	14
a) Cu privire la scopul protecției urmărit de articolul 101 TFUE	15
1) Referitor la incompatibilitatea unei restrângeri categorice a dreptului la despăgubire cu articolul 101 TFUE	16
2) Cu privire la calitățile speciale ale Land Oberösterreich în calitate de creditor de stat	18
3) Cu privire la dispozițiile Directivei 2014/104	19
4) Concluzie intermediară	20
b) Cu privire la caracterul real și reparabil al prejudiciului suferit de Land Oberösterreich ..	20
1) Cu privire la caracterul reparabil al pierderii de dobânzi invocată de Land Oberösterreich în cauza principală	21
2) Cu privire la prejudicierea publicului printr-o implementare insuficientă a subvenției pentru construirea de locuințe din cauza existenței înțelegerii	25
3) Concluzie intermediară	25
c) Cu privire la legătura directă suficientă dintre încălcarea prevederilor legale și prejudicii ..	25
1) Referitor la legătura concretă dintre prețul ascensoarelor și cuantumul împrumutului ..	26
2) Cu privire la previzibilitatea prejudiciului Land Oberösterreich pentru participanții la înțelegerea producătorilor de ascensoare	27
3) Concluzie intermediară	28
VI. Concluzie	28

I. Introducere

1. Dreptul Uniunii impune ca un stat creditor, care a suferit daune prin faptul că a acordat credite preferențiale într-o măsură mai mare decât ar fi făcut-o în lipsa unei înțelegeri anticoncurențiale, să poată solicita daune compensatorii de la întreprinderile care au luat parte la această înțelegere?

2. Prin această întrebare, procedura trimiterii preliminare oferă Curții posibilitatea de a concretiza mai detaliat condițiile impuse de dreptul Uniunii privind implementarea în sfera privată a legislației Uniunii în materie de concurență. Această întrebare se pune în contextul înțelegerii în domeniul ascensoarelor, care s-a aflat deja în centrul atenției Curții de mai multe ori².

3. Land Oberösterreich (landul federal Austria Superioară) a fost afectat de această înțelegere în sensul că ar fi acordat clienților din rândul părților implicate în înțelegere împrumuturi cu dobândă preferențială pentru realizarea proiectelor de locuințe sociale – așa-numite împrumuturi subvenționate. Ca urmare a scumpirii exagerate, în baza înțelegerii, a ascensoarelor care au fost instalate în clădirile subvenționate, suma aferentă împrumuturilor a fost mult mai mare decât ar fi fost în cazul stabilirii prețurilor în regim de concurență liberă. Pentru daunele astfel suferite, landul solicită despăgubiri prin acțiunea principală.

4. Instanțele sesizate cu cauza principală nu pot ajunge la un consens cu privire la faptul dacă dreptul austriac permite, în cazul daunelor indirecte, acordarea unor astfel de despăgubiri. În opinia instanței de trimitere, Oberster Gerichtshof (Curtea Supremă, Austria), nu aceasta este situația în speță deoarece persoanele care nu au pe piața relevantă nici calitatea de furnizor, nici calitatea de client, nu sunt protejate de interdicția privind înțelegerile.

5. Curtea trebuie să aprecieze dacă această prevedere restrictivă a cercului persoanelor care au dreptul să solicite despăgubiri este conformă cu principiile legislației Uniunii în materie de concurență. Mai întâi trebuie clarificat dacă la întrebarea privind dreptul Land Oberösterreich de a solicita despăgubiri trebuie să se răspundă prin aplicarea dreptului austriac – împreună cu principiile echivalenței și efectivității – sau mult mai direct în temeiul dreptului Uniunii.

II. Cadrul juridic

6. Instanța de trimitere solicită în primul rând clarificări privind interpretarea articolului 85 TCE, a articolului 81 CE și a articolului 101 TFUE. Întrucât conținutul acestor prevederi este în mare parte același, ar trebui să se facă trimitere doar la articolul 101 TFUE, actualmente în vigoare³.

7. Situația de fapt care face obiectul acestui litigiu a avut loc înainte de intrarea în vigoare a Directivei 2014/104/UE privind repararea prejudiciilor cauzate de înțelegeri⁴, iar plângerea în primă instanță a Land Oberösterreich a fost de asemenea formulată înainte de intrarea în vigoare a Directivei 2014/104⁵. Astfel, Directiva 2014/104 nu este aplicabilă *ratione temporis* în această speță, fără a fi necesar să se clarifice dacă eventualele prevederi vizate ale dreptului austriac sunt de natură materială sau procedurală întrucât, potrivit articolului 22 din Directiva 2014/104, pentru măsurile naționale adoptate în vederea asigurării conformității cu dispozițiile de drept material din această directivă, se aplică principiul general al neretroactivității, în timp ce restul dispozițiilor de transpunere în dreptul național – mai precis normele de procedură – se aplică faptelor care au avut loc înainte de intrarea în vigoare a directivei, dar numai cu privire la cereri introduse după intrarea în vigoare a acesteia⁶.

2 A se vedea Hotărârea din 6 noiembrie 2012, Otis și alții (C-199/11, EU:C:2012:684), Hotărârea din 18 iulie 2013, Schindler Holding și alții/Comisia (C-501/11 P, EU:C:2013:522), precum și Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317).

3 A se vedea de asemenea Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctul 18); a se vedea și Concluziile noastre pronunțate în cauza Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:45, punctul 17).

4 Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 26 noiembrie 2014 privind anumite norme care guvernează acțiunile în despăgubire în temeiul dreptului intern în cazul încălcărilor dispozițiilor legislației în materie de concurență a statelor membre și a Uniunii Europene (JO 2014, L 349, p. 1).

5 Plângerea în primă instanță a Land Oberösterreich a fost formulată la data de 2 februarie 2010 la Handelsgericht Wien (Tribunalul Comercial din Viena, Austria); potrivit articolului 23 din Directiva 2014/104, aceasta a intrat în vigoare în a douăzecea zi de la data publicării în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, și anume la 25 decembrie 2014.

6 A se vedea în această privință Concluziile noastre prezentate în cauza Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, punctul 60).

8. Astfel cum susține pe bună dreptate guvernul italian, Directiva 2014/104 poate fi, prin urmare, utilizată în contextul prezentei proceduri numai în măsura în care reproduce principiile dezvoltate de jurisprudența în materie de daune cauzate de înțelegeri⁷.

III. Situația de fapt și litigiul principal

A. Înțelegerea privind ascensoarele

9. În mai multe state membre ale Uniunii Europene a funcționat timp de mai mulți ani așa-numita înțelegere privind ascensoarele, în cadrul căreia producători europeni de mari dimensiuni din sectorul ascensoarelor și al scârilor rulante – și anume Kone, Otis, Schindler și ThyssenKrupp – au încheiat acorduri anticoncurențiale. Comisia Europeană a descoperit această înțelegere în anul 2003 și în anul 2007 a aplicat amenzi pentru practicile în cadrul înțelegerii privind ascensoarele pe piețele belgiană, germană, olandeză și luxemburgheză⁸.

10. În Austria, autoritatea federală de concurență și Kartellgericht (instanța competentă în materie de înțelegeri) au formulat o acțiune împotriva înțelegerii privind ascensoarele. Amenzile aplicate de Kartellgericht în anul 2007 au fost confirmate⁹ în anul 2008 de Oberster Gerichtshof (Curtea Supremă), în calitate de instanță ierarhic superioară competentă în materie de înțelegeri¹⁰. ThyssenKrupp a acceptat să depună mărturie în schimbul clemenței.

11. Potrivit constatărilor din cadrul procedurilor naționale austriece privind înțelegerile, între participanții la înțelegere a existat, începând din anii '80 până la începutul anului 2004, un acord privind împărțirea pieței ascensoarelor și a scârilor rulante pe care aceștia l-au aplicat pe scară largă, chiar dacă nu în mod neîntrerupt, și l-au confirmat în mod regulat. Înțelegerea a fost sistată cel mai devreme la sfârșitul anului 2005. Înțelegerea avea drept scop asigurarea pentru întreprinderea favorizată a unui preț mai ridicat decât prețul pe care aceasta l-ar fi putut pretinde în condiții de concurență. Prin înțelegerea respectivă, care controla cel puțin o treime din volumul pieței, au fost denaturate concurența și evoluția prețurilor care ar fi avut loc în condiții concurențiale¹¹.

B. Acțiunea în despăgubire a Land Oberösterreich

12. Land Oberösterreich a acordat, în perioada vizată de înțelegerea privind ascensoarele, diferite subvenții pentru efectuarea de proiecte de construcții, în temeiul prevederilor legale privind promovarea construirii de locuințe pentru a sprijini construirea de locuințe sociale. În cazul acestor subvenții este vorba în primul rând despre *subvenții directe*, al căror beneficiar primește o parte din costurile de construcție ca subvenție nerambursabilă, în al doilea rând este vorba despre *subvenții sub*

7 Potrivit considerentului (12), „[directiva 2014/104] reafirmă acquis-ul Uniunii privind dreptul la despăgubiri pentru prejudiciul cauzat de încălcări ale legislației Uniunii în materie de concurență, în special cu privire la capacitate și definiția prejudiciului, astfel cum sunt stabilite în jurisprudența Curții de Justiție, și nu exclude evoluțiile ulterioare ale acestuia”.

8 A se vedea în acest sens și Hotărârea din 6 noiembrie 2012, Otis și alții (C-199/11, EU:C:2012:684, punctul 18 și următoarele), Hotărârea din 18 iulie 2013, Schindler Holding și alții/Comisia (C-501/11 P, EU:C:2013:522, punctul 10 și următoarele), și Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctul 5 și 6), precum și Concluziile noastre pronunțate în cauza Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:45, punctul 5).

9 Ordonanța pronunțată la 14 decembrie 2007 de Oberlandesgericht Wien (Tribunalul Regional Superior din Viena, Austria), în calitate de instanță competentă în materie de înțelegeri (dosarul nr. 25 Kt 12/07).

10 Ordonanța pronunțată la 8 octombrie 2008 de Oberster Gerichtshof (Curtea Supremă), în calitate de instanță ierarhic superioară competentă în materie de înțelegeri (dosarul nr. 16 Ok 5/08).

11 A se vedea în acest sens și Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctul 7 și următoarele), precum și Concluziile noastre pronunțate în cauza Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:45, punctul 6 și următoarele).

formă de anuități, în cazul cărora landul plătește beneficiarului o parte din ratele creditului său, și, în al treilea rând, despre *împrumuturi subvenționate*, mai exact, credite acordate preferențial care oferă beneficiarului posibilitatea unei finanțări externe la dobânzi mai avantajoase decât cele uzuale de pe piață¹².

13. Aceste subvenții însumau în fiecare caz în parte un anumit procent din costurile totale de construcție. Deoarece, ca urmare a prețurilor excesive ale ascensoarelor, aceste costuri erau mai mari decât ar fi fost în lipsa unei înțelegeri privind ascensoarele, Land Oberösterreich¹³ solicită acum despăgubiri producătorilor de ascensoare implicați în această înțelegere, și anume Otis, Schindler, Kone și ThyssenKrupp.

14. Prezenta cerere de decizie preliminară vizează doar creanțele Land Oberösterreich, care se bazează pe *împrumuturile subvenționate* acordate în quantum prea mare din cauza înțelegerii.

15. Aceste cereri de despăgubire ale Land Oberösterreich corespund unor daune suportate prin pierderea dobânzii, care se calculează după cum urmează: ca urmare a scumpirii excesive a ascensoarelor montate în imobilele subvenționate pe baza înțelegerii, împrumuturile subvenționate cu dobândă preferențială au fost mai mari decât cele care ar fi fost acordate în lipsa înțelegerii. Dacă ar fi investit diferența dintre suma plătită beneficiarilor subvenției și suma mai mică pe care ar fi plătit-o acestor beneficiari în cazul în care nu ar fi existat costurile suplimentare generate de înțelegere la o rată medie a dobânzii aferente obligațiunilor federale, landul ar fi obținut un quantum semnificativ mai mare de dobânzi decât acelea permise de la beneficiarii subvenției, cărora li s-a aplicat o rată preferențială redusă a dobânzilor. Prejudiciul pentru care landul solicită despăgubiri în cauza principală corespunde astfel diferenței dintre veniturile din dobânzile rambursate de beneficiari și veniturile din dobânzile pe care le-ar fi obținut dacă ar fi investit valoarea subvenției acordate în plus din cauza înțelegerii, la rata medie a dobânzii obligațiunilor guvernamentale federale.

16. Instanța de fond a respins acțiunea Land Oberösterreich cu motivarea că landul, în calitate de organ care acordă subvenții, nu este un participant pe piața ascensoarelor și a scârilor rulante. Acesta ar pretinde de aceea doar repararea unui prejudiciu indirect care nu este, în sine, eligibil pentru plata de daune-interese¹⁴.

17. Instanța de apel a anulat hotărârea primei instanțe¹⁵. În opinia sa, interdicția fixării prețurilor protejează și interesele financiare ale celor care, prin fixarea prețurilor, suportă costuri financiare suplimentare. În plus, Land Oberösterreich a făcut posibilă derularea de proiecte de construcții prin acordarea de fonduri, asigurând astfel chiar o cerere pentru oferta membrilor înțelegerii. În consecință, și landul face obiectul protecției conferite de dispozițiile care prevăd interzicerea înțelegerilor.

18. Producătorii de ascensoare au atacat cu recurs această hotărâre la Oberster Gerichtshof (Curtea Supremă). Acesta împărtășește opinia tribunalului de primă instanță privind aplicarea dreptului național. Potrivit acestuia, despăgubirile oferite pentru pierderi financiare presupun încălcarea unei legi privind protecția, care protejează membrii unui anumit grup de persoane împotriva atingerilor

12 Acest lucru reiese din prezentarea făcută de Land Oberösterreich, redată în hotărârea parțială a Handelsgericht Wien (Österreich) (Tribunalului Comercial din Viena, Austria) (tribunalul de primă instanță în cauza principală) din 21 septembrie 2016 (dosarul nr.40 Cg 65/10z-66, p. 5 și următoarele) și în ordonanța pronunțată de Oberlandesgericht Wien (Tribunalul Regional Superior din Viena) în calitate de instanță de apel (instanța de grad secund de jurisdicție din acțiunea principală) din 27 aprilie 2017 (dosarul nr. 5 R 193/16p-73, filele 6 și 7).

13 În acțiunea principală, Land Oberösterreich este implicat ca reclamant la poziția 1. Ceilalți reclamanti implicați în această acțiune sunt societățile de construcții de locuințe. Prezenta cerere de decizie preliminară privește, ca urmare a hotărârii parțiale pronunțate de Handelsgericht Wien (Tribunalul Comercial din Viena) (tribunalul de primă instanță din acțiunea principală) la 21 septembrie 2016 (dosarul nr. 40 Cg 65/10z-66), doar plângerea Land Oberösterreich.

14 Hotărârea parțială pronunțată la 21 septembrie 2016 de Handelsgericht Wien (Tribunalul Comercial din Viena) (dosarul nr. 40 Cg 65/10z-66).

15 Ordonanța pronunțată la 27 aprilie 2017 de Oberlandesgericht Wien (Tribunalul Comercial din Viena), în calitate de instanță de apel (dosarul nr. 5 R 193/16p-73).

aduse drepturilor lor. Însă Land Oberösterreich nu ar fi suferit pierderi în calitate de furnizor sau de client pe o piață afectată de înțelegerea privind prețurile. Prin urmare, potrivit dispozițiilor dreptului național, între acest prejudiciu și scopul interdicției privind înțelegerile anticoncurențiale, și anume menținerea concurenței pe piața afectată de înțelegere, nu ar exista o legătură suficientă.

19. Cu toate acestea, în lumina jurisprudenței Curții privind repararea daunelor cauzate de înțelegeri, în special a hotărârii în cauza Kone¹⁶ și a concluziilor noastre în această cauză¹⁷, Oberster Gerichtshof (Curtea Supremă) are îndoieli cu privire la compatibilitatea acestei soluții cu dreptul Uniunii.

IV. Cererea de decizie preliminară și procedura în fața Curții

20. Prin Ordonanța din 17 mai 2018¹⁸, Oberster Gerichtshof (Curtea Supremă) a adresat Curții de Justiție următoarea întrebare preliminară:

„Pentru a produce efecte depline, iar interdicția prevăzută să aibă efectul util scontat, articolul 85 TCE, articolul 81 CE, respectiv articolul 101 TFUE trebuie interpretate în sensul că și persoanele care nu sunt furnizori sau clienți nici pe piața relevantă a produsului și nici pe piața geografică relevantă afectată de înțelegere, dar acordă, în limitele legii, în condiții avantajoase, împrumuturi subvenționate clienților produselor oferite pe această piață trebuie să poată solicita daune-interese participanților la o înțelegere ca urmare a prejudiciului cauzat de acordarea unor împrumuturi mai mari, calculate ca procentaj din costurile produsului, și implicit ca urmare a faptului că, în lipsa înțelegerii, persoanele în discuție ar fi putut investi sumele respective în mod profitabil?”

21. În etapa scrisă a procedurii preliminare au participat, pe de o parte, Land Oberösterreich și, pe de altă parte, Otis, Schindler, Kone și ThyssenKrupp, precum și guvernul italian și Comisia Europeană. Cu excepția Italiei, la dezbaterile orale din 16 mai 2019 au fost prezente aceleași părți, precum și Republica Austria.

V. Apreciere

A. Admisibilitatea cererii de decizie preliminară

1. Cu privire la competența Curții de a răspunde la întrebarea preliminară în ceea ce privește perioada anterioară aderării Austriei la UE

22. Faptul că unele dintre faptele care fac obiectul prezentului litigiu au avut loc înainte de aderarea Austriei la Uniunea Europeană la data de 1 ianuarie 1995¹⁹ nu este pus în discuție de către Curtea Supremă. În schimb, Land Oberösterreich se exprimă în mod detaliat în opinia scrisă cu privire la întrebarea privind competența Curții de a interpreta normele legale naționale care reglementau interzicerea înțelegerilor înainte de aderarea Austriei la Uniunea Europeană.

¹⁶ Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317).

¹⁷ Concluziile pronunțate în cauza Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:45, punctul 27 și următoarele).

¹⁸ Dosarul nr. 9 Ob 44/17m.

¹⁹ A se vedea, mai sus, punctul 11 din prezentele concluzii.

23. În opinia Land Oberösterreich, Curtea are competența de a interpreta aceste norme naționale, deoarece ele au reprodus dispozițiile anterioare articolului 101 TFUE și au fost concepute pentru a uniformiza legislația națională în domeniul concurenței cu dreptul concurenței al Comunităților Europene. Acest lucru este cu atât mai valabil pentru perioada de după intrarea în vigoare a Acordului SEE la 1 ianuarie 1994 la care a aderat Austria și care a adoptat de asemenea în mare măsură legislația CE privind interzicerea înțelegerilor.

24. În acest context, Land Oberösterreich face referire la jurisprudența potrivit căreia Curtea este competentă să interpreteze dreptul UE chiar și în cazurile în care faptele din cauza principală nu intră în sfera de aplicare directă a dreptului Uniunii, atunci când aceste norme au fost declarate aplicabile în situații pur interne prin dreptul național sau când legiuitorul național a avut intenția să armonizeze legislația națională aplicabilă cu dreptul Uniunii²⁰.

25. Cu toate acestea, contrar susținerilor Land Oberösterreich, în aceste hotărâri, Curtea nu și-a declarat competența de a interpreta normele *naționale* care reproduceau sau făceau referire la dreptul Uniunii întrucât pentru interpretarea normelor de drept național sunt competente exclusiv instanțele statelor membre²¹. Dimpotrivă, în hotărârile citate de land, Curtea a declarat că are competența exclusivă să interpreteze normele de *drept al Uniunii* în cazurile în care aceste norme nu erau direct aplicabile, dar legislația națională făcea referire la ele sau le viza.

26. Totuși, această competență nu există decât dacă faptele în cauză, deși nu sunt reglementate direct de dreptul Uniunii, au avut loc într-un moment în care statul membru în cauză făcea deja parte din Uniunea Europeană. Curtea a declarat că nu are competența de a răspunde la o cerere de decizie preliminară în care situația de fapt care face obiectul litigiului principal a avut loc înainte de aderarea unui stat la Uniunea Europeană. Curtea de Justiție are competența de a interpreta dreptul UE numai în vederea aplicării acestor norme într-un stat membru nou de la data aderării la Uniunea Europeană²². Acest lucru este valabil și în cazul în care normele naționale aplicabile faptelor în cauză înainte de aderarea la Uniunea Europeană a statului membru în cauză erau deja aliniate la standardele de drept ale Uniunii. Chiar și în acest caz, aplicarea și interpretarea standardelor naționale relevante înainte de aderarea la Uniunea Europeană a statului membru în cauză era responsabilitatea exclusivă a autorităților și a instanțelor naționale²³.

27. Întrucât normele de drept material nu pot fi în principiu aplicate retroactiv, interdicția privind înțelegerile din dreptul Uniunii nu poate fi aplicată în cazul unei înțelegeri care a operat sub forma unei încălcări continue atât înainte, cât și după aderarea unui stat la Uniunea Europeană, decât în măsura în care sancționează eventualele efecte anticoncurențiale ale acestei înțelegeri în perioada de după aderarea statului în cauză. În schimb, interdicția privind înțelegerile în temeiul dreptului Uniunii nu se aplică unei astfel de înțelegeri în măsura în care acea înțelegere a avut sau putea avea un efect asupra teritoriului unui stat membru numai în perioadele anterioare aderării statului membru respectiv la Uniunea Europeană²⁴.

20 Hotărârea din 14 martie 2013, Allianz Hungária Biztosító și alții (C-32/11, EU:C:2013:160, punctul 17 și următoarele), Hotărârea din 26 noiembrie 2015, Maxima Latvija (C-345/14, EU:C:2015:784, punctul 11 și următoarele), Hotărârea din 21 iulie 2016, VM Remonts și alții (C-542/14, EU:C:2016:578, punctul 16 și următoarele), precum și Hotărârea din 31 mai 2018, Ernst & Young (C-633/16, EU:C:2018:371, punctul 28 și următoarele).

21 A se vedea eventual Ordonanța din 21 decembrie 1995, Max Mara (C-307/95, EU:C:1995:465, punctul 5), Hotărârea din 13 decembrie 2012, Caves Krier Frères (C-379/11, EU:C:2012:798, punctele 35 și 36), și Hotărârea din 10 ianuarie 2019, ET (C-97/18, EU:C:2019:7, punctul 24).

22 Hotărârea din 15 iunie 1999, Andersson și Wåkerås-Andersson (C-321/97, EU:C:1999:307, punctul 31 și următoarele), Hotărârea din 10 ianuarie 2006, Ynos (C-302/04, EU:C:2006:9, punctele 30 și 34 și următoarele), precum și Hotărârea din 27 iunie 2018, Varna Holideis (C-364/17, EU:C:2018:500, punctul 17).

23 A se vedea Hotărârea din 14 februarie 2012, Toshiba Corporation și alții (C-17/10, EU:C:2012:72, punctul 61 și 62), precum și concluziile noastre prezentate în cauza Toshiba Corporation și alții (C-17/10, EU:C:2011:552, punctul 49 și următoarele).

24 A se vedea Hotărârea din 14 februarie 2012, Toshiba Corporation și alții (C-17/10, EU:C:2012:72, punctul 44 și următoarele), precum și Concluziile noastre prezentate în cauza Toshiba Corporation și alții (C-17/10, EU:C:2011:552, punctul 37 și următoarele).

28. Astfel cum am explicat mai sus, mașinațiile înțelegerii austriece a producătorilor de ascensoare implicate în acțiunea principală au avut loc atât înainte, cât și după aderarea Austriei la Uniunea Europeană²⁵. În ceea ce privește competența Curții de a răspunde prezentei cereri de decizie preliminară, nu este necesar să se stabilească în ce măsură cererile de daune ale Land Oberösterreich în cauza principală se bazează pe efectele înțelegerii producătorilor de ascensoare manifestate înainte sau după aderarea Austriei la UE²⁶.

29. Întrucât, în orice caz, cel puțin o parte din faptele în discuție au apărut după aderarea Austriei la UE și, prin urmare, s-au desfășurat sub imperiul dreptului Uniunii, se prezumă competența Curții de a soluționa prezenta cerere de decizie preliminară a instanței de trimitere privind interpretarea articolului 101 TFUE și a dispozițiilor care l-au precedat.

30. Dacă, în contextul acestei interpretări, Curtea concluzionează că articolul 101 TFUE și dispozițiile care l-au precedat permit Land Oberösterreich să depună cereri de despăgubire împotriva părților implicate în înțelegerea producătorilor de ascensoare, ar fi de competența instanței de trimitere să decidă dacă legislația națională a Austriei de dinainte de aderare trebuie să fie interpretată în conformitate cu jurisprudența Curții de Justiție și, prin urmare, pentru perioada de dinainte de aderarea Austriei la UE, oferă landului dreptul la o compensație pentru prejudiciul suferit în acea perioadă.

2. Cu privire la relevanța întrebării preliminare în soluționarea cauzei

31. Producătorii de ascensoare și Comisia s-au îndoit, în memoriile lor, că daunele privind dobânda, precum cele solicitate de Land Oberösterreich pot fi acoperite. Ca răspuns la o întrebare scrisă a Curții de Justiție, dacă landul nu ar fi putut de asemenea solicita daune întrucât a trebuit să absoarbă mai mulți bani de pe piața financiară pentru a-și îndeplini obligațiile legale decât în cazul în care nu ar fi existat o înțelegere, diverși participanți au explicat verbal în ședință că o astfel de justificare pentru prejudiciul suferit nu a fost depusă la timp în cauza principală și că nu mai putea fi depusă în faza actuală a procedurii.

32. Prin urmare, în cauza principală nici nu ar exista vreun prejudiciu asupra căruia să decidă instanța. Prin urmare, întrebarea preliminară adresată de Oberster Gerichtshof (Curtea Supremă) nu este relevantă pentru soluționarea cauzei principale și este, prin urmare, ipotetică astfel încât cererea de decizie preliminară trebuie respinsă ca inadmisibilă.

33. Această argumentație nu poate fi admisă. Aceasta nu ține cont de linia de delimitare dintre admisibilitate și evaluarea pe fond a prezentei cereri de decizie preliminară.

34. Astfel, Oberster Gerichtshof (Curtea Supremă), pentru a cărei întrebare este aplicabilă, potrivit jurisprudenței, o prezumție de relevanță²⁷, nu exprimă, în cererea sa de decizie preliminară, nicio îndoială că Land Oberösterreich a suferit un prejudiciu și că acest prejudiciu este imputabil înțelegerii producătorilor de ascensoare. Mai curând, aceasta ridică problema dacă pentru acest prejudiciu există legături suficiente cu scopul interdicției privind înțelegerile și, prin urmare, dacă poate fi acoperit pe această bază.

25 A se vedea, mai sus, punctul 11 din prezentele concluzii.

26 A se vedea, pentru evaluarea efectelor viitoare ale unei situații apărute înainte de aderarea la Uniunea Europeană a unui stat membru, în conformitate cu cadrul legal aplicabil ulterior, Hotărârea din 3 septembrie 2014, X (C-318/13, EU:C: 2014:2133, punctul 21 și următoarele), și Concluziile noastre prezentate în cauza X (C-318/13, EU:C:2014:333, punctul 18 și următoarele).

27 Hotărârea din 7 septembrie 1999, Beck și Bergdorf (C-355/97, EU:C:1999:391, punctul 22), Hotărârea din 23 ianuarie 2018, F. Hoffmann-La Roche și alții (C-179/16, EU:C:2018:25, punctul 45), Hotărârea din 29 mai 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen și alții (C-426/16, EU:C:2018:335, punctul 31), și Hotărârea din 25 iulie 2018, Confédération paysanne și alții (C-528/16, EU:C:2018:583, punctul 73).

35. Această întrebare, precum și întrebarea adresată de producătorii de ascensoare și de Comisie dacă prejudiciul suferit de Land Oberösterreich ca urmare a constituirii înțelegerii producătorilor de ascensoare reprezintă un prejudiciu real și reparabil au un impact asupra verificării îndeplinirii condițiilor privind răspunderea de către membrii înțelegerii. De aceea, aceste aspecte trebuie însă analizate în cadrul examinării pe fond a întrebărilor preliminare formulate, iar nu în cadrul verificării relevanței și implicit a admisibilității acestei întrebări preliminare.

B. Apreciere pe fond a întrebărilor preliminare

36. Prin intermediul întrebării adresate, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 101 TFUE și dispozițiile care l-au precedat impun ca un creditor public, care nu acționează nici în calitate de furnizor, nici în calitate de cumpărător pe piața afectată de o înțelegere, să poată solicita despăgubiri pentru prejudiciul suferit ca urmare a faptului că nu a fost în măsură să investească în alte moduri profitabile o sumă supraevaluată acordată drept împrumut cu dobânzi reduse.

37. Părțile din prezenta procedură nu sunt de acord ce criteriu trebuie aplicat pentru a se răspunde la această întrebare. În timp ce Land Oberösterreich consideră că la întrebarea adresată ar trebui să se răspundă direct pe baza dreptului Uniunii, producătorii de ascensoare și Comisia consideră că răspunsul la întrebare trebuie să fie rezervat dreptului național care ar trebui să urmeze doar principiile echivalenței și efectivității.

38. După cum a subliniat avocatul general Wahl în concluziile prezentate în cauza Skanska, diferența dintre o analiză întemeiată pe principiile echivalenței și efectivității, pe de o parte, și o analiză directă în temeiul articolului 101 TFUE, pe de altă parte, este fundamentală pentru stabilirea liniei de delimitare între chestiunile reglementate de dreptul Uniunii și cele care fac obiectul sistemului juridic național al statelor membre²⁸.

39. Prin urmare, este necesar, în primul rând, să clarificăm care este criteriul care trebuie aplicat pentru a răspunde la întrebarea preliminară: interpretarea directă a dreptului Uniunii sau dimpotrivă cerințele dreptului național din punct de vedere al echivalenței și efectivității (a se vedea punctul 1 de mai jos). Într-o a doua etapă, întrebarea preliminară va fi apoi examinată pe baza criteriului stabilit (a se vedea mai jos la punctul 2).

1. Dreptul creditorilor de stat de a solicita despăgubiri pentru daunele cauzate de înțelegere: o problemă a dreptului Uniunii

40. Punerea în executare în domeniul privat a interdicției privind înțelegerile prin cereri de despăgubire în fața instanțelor naționale este al doilea pilon al dreptului european al înțelegerilor, pe lângă punerea în executare publică de către autoritățile de concurență. În legătură cu aceasta, Curtea a afirmat deja că dreptul oricărei persoane de a solicita despăgubiri pentru prejudiciile cauzate de încălcarea interdicției privind înțelegerile din dreptul Uniunii decurge direct din articolul 101 TFUE. Aceasta înseamnă că orice persoană poate solicita repararea prejudiciului care i-a fost cauzat dacă există o legătură de cauzalitate între prejudiciul respectiv și o încălcare a normelor de concurență, fără ca existența acestui drept să depindă în vreun fel de dreptul național al statelor membre²⁹.

²⁸ Concluziile avocatului general Wahl în cauza Skanska Industrial Solutions și alții (C-724/17, EU:C:2019:100, punctul 39).

²⁹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 20 septembrie 2001, Courage și Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, punctele 23-26), Hotărârea din 13 iulie 2006, Manfredi și alții (C-295/04 - C-298/04, EU:C:2006:461, punctele 58-61 și 63), Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctele 20-22), și Hotărârea din 14 martie 2019, Skanska Industrial Solutions și alții (C-724/17, EU:C:2019:204, punctele 24-26), precum și Concluziile prezentate în cauza Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:45, punctul 26).

41. În lipsa unei reglementări a Uniunii în materie, revine ordinii juridice interne a fiecărui stat membru să reglementeze modalitățile de exercitare a dreptului de a solicita repararea prejudiciului în fața instanțelor naționale, iar în acest sens trebuie respectate principiile echivalenței și efectivității³⁰. Directiva 2014/104 confirmă această partajare a competenței drepturilor³¹.

42. Cu toate acestea, în fiecare cauză în parte, se pune întrebarea ce aspecte ale unei acțiuni în materie de înțelegeri cu privire la daune-interese sunt acum supuse în mod concret dreptului Uniunii și care sunt cele care trebuie să fie reglementate de dreptul intern al statelor membre³².

43. În jurisprudența anterioară, Curtea a stabilit deja unde se află linia de delimitare între dreptul Uniunii și dreptul statelor membre în domeniul daunelor solicitate ca urmare a unei înțelegeri. În cauza de față, este necesară încadrarea competenței de reglementare pentru diferitele aspecte ale conceptului de „legătură causală” pe baza acestei linii de delimitare (b).

a) Linia de delimitare între dreptul Uniunii și dreptul statelor membre în domeniul daunelor cauzate de înțelegeri

44. După cum am afirmat în concluziile noastre prezentate în cauza Kone, din jurisprudența Curții se poate deduce că partajarea competențelor între Uniune și statele membre în domeniul daunelor cauzate de înțelegeri se găsește pe o linie de delimitare între pretenția pe fond și exercitarea ei din punct de vedere procedural: la întrebarea *existenței* dreptului la despăgubire (adică dacă se acordă sau nu despăgubiri) trebuie să răspundă legislația Uniunii. *Particularitățile privind aplicarea și modalitățile de exercitare concretă* a unor astfel de drepturi (adică privind modul de acordare a despăgubirilor), și anume în special competența, procedura, termenele și administrarea probelor, trebuie să fie în schimb reglementate de dreptul național³³.

45. Astfel cum a subliniat avocatul general Wahl în concluziile sale prezentate în cauza Skanska, numai normele care reglementează *aplicarea* dreptului la despăgubire sunt reglementate de dreptul național, în timp ce condițiile care constituie *elementele constitutive* și deci chiar baza acestui drept sunt direct determinate de articolul 101 TFUE³⁴.

46. Curtea a confirmat acest lucru în hotărârea sa Skanska în sensul că a stabilit că determinarea entității ținute să repare prejudiciul cauzat printr-o încălcare a articolului 101 TFUE este reglementată în mod direct de dreptul Uniunii³⁵. Acest lucru este în concordanță cu hotărârile anterioare în care Curtea a statuat că nu doar categoria de persoane care pot solicita despăgubiri din partea

30 A se vedea Hotărârea din 20 septembrie 2001, Courage și Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, punctul 29), Hotărârea din 13 iulie 2006, Manfredi și alții (C-295/04 - C-298/04, EU:C:2006:461, punctele 62 și 64), Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctele 24-26), precum și Hotărârea din 14 martie 2019, Skanska Industrial Solutions și alții (C-724/17, EU:C:2019:204, punctul 27).

31 A se vedea în special considerentele (3), (4), (11), (12) și (13), precum și articolele 1, 3 și 4 din Directiva 2014/104.

32 A se vedea Concluziile avocatului general Wahl prezentate în cauza Skanska Industrial Solutions și alții (C-724/17, EU:C:2019:100, punctul 33): „Care sunt chestiunile care privesc acțiunile în despăgubire reglementate de dreptul Uniunii și care sunt cele guvernate de dreptul național al statelor membre?”

33 A se vedea Concluziile prezentate în cauza Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:45, punctul 23), și, drept exemplu pentru astfel de modalități de exercitare a dreptului de a solicita despăgubiri, Hotărârea din 28 martie 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, punctul 42 și următoarele și punctul 56 și următoarele), și Concluziile noastre prezentate în cauza Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, punctul 75 și următoarele și punctul 87 și următoarele).

34 Concluziile avocatului general Wahl în cauza Skanska Industrial Solutions și alții (C-724/17, EU:C:2019:100, punctele 40 și 41).

35 Hotărârea din 14 martie 2019, Skanska Industrial Solutions și alții (C-724/17, EU:C:2019:204, punctul 28), cu referire la punctele 60-62 din Concluziile avocatului general Wahl prezentate în acea cauză (EU:C:2019:100).

participanților la înțelegere pentru încălcarea interdicției privind înțelegerile menționate („orice persoană”)³⁶, ci și tipurile de prejudicii pe care participanții la înțelegere trebuie să le repare, dacă este cazul, [atât daunele materiale (*damnum emergens*), cât și pierderile (*lucrum cessans*) și dobânzile] sunt stabilite de dreptul Uniunii³⁷.

b) „Legătura de cauzalitate” în zona de conflict între determinarea de către dreptul Uniunii și implementarea de către statele membre

47. Problema de reparabilitate a prejudiciului suferit de Land Oberösterreich este, ca și problema reparabilității prejudiciului cauzat de efectele prețurilor cu rol de protecție din cauza Kone, o problemă juridică de cauzalitate³⁸: se pune problema dacă între înțelegere și prejudiciile suferite de land prin acordarea unor credite subvenționate prea mari ca urmare a prețurilor exagerate ale ascensoarelor există o legătură suficient de strânsă sau dacă este vorba despre prejudicii prea îndepărtate, a căror reparare nu poate fi impusă în mod rațional participanților la înțelegere.

48. Producătorii de ascensoare și Comisia sunt de părere că la chestiunea privind existența unei „legături de cauzalitate” între încălcarea legislației și daune nu ar trebui să se răspundă direct pe baza dreptului Uniunii, ci pe baza dreptului național coroborat cu principiile echivalenței și efectivității.

49. Părțile în cauză se bazează în această opinie pe afirmația Curții din Hotărârea Manfredi, potrivit căreia „statele membre [trebuie] să reglementeze în ordinea juridică internă condițiile necesare în vederea exercitării [acestui] drept [la despăgubiri] inclusiv cele pentru aplicarea termenului «legătură de cauzalitate»”³⁹. Această afirmație a fost introdusă în considerentul (11) al Directivei 2014/104, care nu detaliază în alt mod noțiunea de legătură de cauzalitate între încălcare și prejudiciu. Dimpotrivă, considerentul (11) sugerează că statelor membre ar trebui să li se permită să mențină în temeiul dreptului intern alte condiții existente pentru acordarea despăgubirilor precum imputabilitatea, adecvarea sau culpabilitatea, în măsura în care acestea sunt conforme cu jurisprudența Curții de Justiție, cu principiile efectivității și echivalenței și cu prezenta directivă.

50. Cu toate acestea, la o examinare mai atentă, se dovedește că în cazul „legăturii de cauzalitate” dintre evenimentul vătămător și prejudiciu, construcția de drept al despăgubirilor este o instituție juridică complexă: astfel, la examinarea legăturii de cauzalitate, nu se ia în considerare doar problema de a stabili dacă un prejudiciu specific a fost de fapt cauzat de un anumit eveniment. Verificarea cauzalității poate include în plus elemente normative inerente referitoare la întrebarea dacă prejudiciul presupus este suficient de legat de scopul normei de drept încălcate⁴⁰.

51. Acest aspect normativ al cauzalității este ilustrat în prezenta procedură de dezbaterea părților implicate cu privire la existența în cazul Land Oberösterreich a „relației de nelegalitate” dintre încălcarea normei de drept și prejudiciul suferit, care este necesară potrivit dreptului austriac în cazul pretențiilor de despăgubire. Potrivit legislației austriece, această legătură există numai în cazul în care norma de drept încălcată vizează în mod specific și protejarea părții vătămăte. Potrivit instanței de trimitere, această condiție nu ar fi îndeplinită în cauza de față potrivit dreptului austriac. Într-adevăr, domeniul personal de protecție al interdicției privind înțelegerile se extinde asupra persoanelor care acționează ca furnizori sau cumpărători pe piața afectată de o înțelegere, dar nu și asupra creditorilor

³⁶ A se vedea punctul 40 și nota de subsol 29 din prezentele concluzii, precum și jurisprudența citată.

³⁷ A se vedea Hotărârea din 13 iulie 2006, Manfredi și alții (C-295/04 bis C-298/04, EU:C:2006:461, punctele 95-97), precum și Concluziile pronunțate în cauza Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:45, punctul 27).

³⁸ A se vedea, cu privire la situația din cauza Kone, Concluziile noastre prezentate în acea cauză (C-557/12, EU:C:2014:45, punctul 19). În cauza respectivă se pune problema dacă exista o legătură suficient de strânsă între înțelegere și prejudiciile rezultând din efectele prețurilor cu rol de protecție. Efectele prețurilor cu rol de protecție („umbrella pricing”) se caracterizează prin faptul că un terț, care nu face parte din această înțelegere, crește prețurile mai mult decât ar fi fost posibil în condiții normale de concurență, ca urmare a prețurilor excesive de pe piața datorate înțelegerii.

³⁹ Hotărârea din 13 iulie 2006, Manfredi și alții (C-295/04 - C-298/04, EU:C:2006:461, punctul 64) (sublinierea noastră).

⁴⁰ A se vedea în această privință Concluziile noastre prezentate în cauza Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:45, punctele 35, 53 și următoarele).

publici care, prin sprijin financiar, facilitează obținerea produsului afectat de înțelegere anumitor categorii de cumpărători. Prin urmare, unor asemenea creditori li s-ar refuza, potrivit dispozițiilor dreptului austriac, dreptul la plata de daune având în vedere că între acest prejudiciu și scopul interdicției privind înțelegerile, și anume menținerea concurenței pe piața afectată de înțelegere, nu ar exista o legătură suficientă.

52. Această dezbatere arată că problema în speță se referă la un aspect al verificării cauzalității, care nu privește doar modalitatea de exercitare sub aspect procesual, ci mai degrabă condițiile de drept material ale unei cereri de despăgubire pentru daunele cauzate de înțelegeri. Problema este dacă articolul 101 TFUE conferă unei persoane, care nu a acționat ca furnizor sau cumpărător pe piața afectată de acea înțelegere, dreptul la despăgubire pentru prejudiciul suferit din cauza unor înțelegeri. Aceasta se referă la domeniul de aplicare al articolului 101 TFUE și, prin urmare, la o interpretare a unei dispoziții de drept al UE, la care trebuie să se răspundă numai pe baza dreptului Uniunii.

53. Într-adevăr, nu ar fi oportun să lăsăm răspunsul la această întrebare vizând interpretarea unei dispoziții de drept al Uniunii, astfel cum a propus Comisia, la latitudinea sistemelor juridice ale statelor membre, pentru a evalua ulterior răspunsurile acestora pe baza principiului efectivității legislației Uniunii.

54. În conformitate cu jurisprudența constantă a Curții de Justiție, rezultă din cerințele atât ale aplicării uniforme a dreptului Uniunii, cât și ale principiului egalității că termenii unei dispoziții de drept al Uniunii care nu face nicio trimitere expresă la dreptul statelor membre de a stabili sensul și domeniul său de aplicare trebuie în mod normal să primească, în întreaga Uniune Europeană, o interpretare autonomă și uniformă, care trebuie stabilită ținând seama de contextul dispoziției și de obiectivul urmărit de reglementarea în cauză⁴¹. În contextul actual, aceasta înseamnă că unele concepte dogmatice ale dreptului național care urmăresc să limiteze o răspundere nelimitată, cum ar fi doctrina scopului protecției vizate de o normă sau cea a adecvării relației de cauzalitate dintre încălcare și prejudiciu, nu pot fi decisive în determinarea domeniului de aplicare al articolului 101 TFUE.

55. Este necesară mai degrabă o interpretare uniformă la nivelul întregii Uniuni a interdicției privind fixarea prețurilor ca normă de stabilire a prejudiciilor pentru a conferi eficacitate articolului 101 TFUE. Această prevedere servește preocupărilor fundamentale care stau la baza dreptului european al concurenței, și anume crearea unor condiții-cadru cât mai uniforme pentru toate întreprinderile care își desfășoară activitatea pe piața Uniunii („*level playing field*”). Acest aspect ar fi pus în pericol în cazul în care criteriile legale în temeiul cărora instanțele naționale apreciază răspunderea civilă a participanților la o înțelegere în sensul articolului 101 TFUE pentru anumite tipuri de prejudicii și fața de anumite persoane ar diferi în mod fundamental de la un stat membru la altul⁴².

56. Potrivit liniei de delimitare dintre cererea pe fond și cadrul ei procedural, în cazul „detaliilor aplicării conceptului de «legătură cauzală»”, ale cărui prevederi, astfel cum a declarat Curtea în decizia Manfredi și potrivit considerentului (11) al Directivei 2014/104, rămân sub rezerva legislației naționale a statelor membre, poate fi vorba doar de modalitățile de stabilire efectivă a unei legături de cauzalitate între evenimentul prejudiciabil și prejudiciul cauzat în mod concret. Acest lucru este în concordanță cu faptul că Curtea a inclus „detaliile aplicării conceptului de «legătură cauzală»” în decizia Manfredi în „detaliile *exercitării* [dreptului] [la despăgubire]”: este vorba despre exercitarea dreptului de a formula cerere de despăgubire, iar nu despre *existența* unui astfel de drept de a formula astfel de cereri.

⁴¹ Hotărârea din 18 ianuarie 1984, Ekro (327/82, EU:C:1984:11, punctul 11), Hotărârea din 11 iulie 2006, Chacón Navas (C-13/05, EU:C:2006:456, punctul 40), și Hotărârea din 21 decembrie 2016, Associazione Italia Nostra Onlus (C-444/15, EU:C:2016:978, punctul 66).

⁴² A se vedea în acest sens Concluziile pronunțate în cauza Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:45, punctul 29). Importanța deosebită a reglementărilor unitare în domeniul despăgubirilor în dreptul înțelegerilor este acum susținută de considerentele (8) și (9) ale Directivei 2014/104.

57. Modalitățile de stabilire efectivă a unei relații de cauzalitate între evenimentul prejudiciabil și vătămare într-un caz concret se referă de exemplu la problema numărului de expertize, la tipul acestora, respectiv la nivelul dovezilor științifice necesare pentru a dovedi că durerea victimei unui accident sau îmbolnăvirea în urma expunerii la anumite condiții de lucru (de exemplu expunerea la substanțe nocive) pot fi de fapt atribuite acestui accident sau acestor condiții de muncă, iar nu altor îmbolnăviri preexistente. De asemenea, se referă la modalitățile specifice de executare a cererilor de daune-interese, la ce fel de dovezi sunt de exemplu solicitate unui beneficiar care dorește să demonstreze că o daună a unei clădiri a fost cauzată în realitate de vicii de construcție, iar nu de situații care se află în afara sferei de influență a societății de construcții, cum ar fi de exemplu condițiile meteorologice.

58. Transpus asupra acțiunii din litigiul principal, modalitățile de constatare efectivă a unei relații cauzale între înțelegerea producătorilor de ascensoare și prejudiciul financiar invocat de Land Oberösterreich pot privi de exemplu tipul de dovezi necesare pentru a demonstra că subvenția financiară a fost într-adevăr acordată în cuantumul stipulat, că cheltuielile suplimentare invocate au fost cu adevărat generate de costurile ascensoarelor care au fost montate în clădirile subvenționate sau că rata medie a dobânzilor obligațiunilor federale de stat în perioada de timp relevantă a corespuns într-adevăr sumei pe care landul își întemeiază calculul pierderilor suferite.

59. Aceste aspecte privesc de fapt modalitățile procedurale de exercitare a dreptului la despăgubire prevăzut de dreptul Uniunii pentru prejudiciile cauzate de o înțelegere, a căror reglementare este în sarcina dreptului național care va fi evaluat în baza principiului echivalenței și efectivității. Problema dacă un prejudiciu precum cel cauzat Land Oberösterreich este suficient de legat de scopul protecției vizate de articolul 101 TFUE și de dispozițiile care îl preced se referă la cerințele de drept material ale dreptului UE privind despăgubirile pentru daunele cauzate de înțelegeri, astfel cum s-a menționat mai sus și, prin urmare, la această întrebare se va răspunde direct în baza dreptului Uniunii.

60. În cele din urmă, în acest caz se ridică problema *cine este îndreptățit*, în baza articolului 101 TFUE, să solicite despăgubiri și pentru *ce* prejudicii, fiind astfel vorba despre condițiile prevăzute de dreptul la despăgubire prevăzut de dreptul Uniunii pentru prejudiciile cauzate de înțelegeri. Ca și chestiunea în litigiu din cauza Skanska, referitoare la *cine este obligat*, conform articolului 101 TFUE, să plătească daunele cauzate de o înțelegere, acestea sunt chestiuni de drept al Uniunii⁴³.

61. Spre deosebire de susținerile Kone în prezenta procedură, Hotărârea Curții din cauza anterioară Kone nu prevede altceva. Curtea a amintit astfel în acea hotărâre, încă de la început, principiul general potrivit căruia revine ordinii juridice interne a fiecărui stat membru să reglementeze modalitățile de exercitare a dreptului de a solicita repararea prejudiciului care rezultă dintr-o înțelegere, inclusiv cele de aplicare a noțiunii de „legătură de cauzalitate”, în măsura în care principiile echivalenței și efectivității sunt respectate⁴⁴. Astfel cum a subliniat avocatul general Wahl în concluziile sale prezentate în cauza Skanska, analiza ulterioară a Curții privind chestiunea dacă răspunderea civilă a membrilor unei înțelegeri pentru repararea prejudiciilor se extinde și asupra efectelor prețurilor cu rol de protecție a fost efectuată doar prin referire la efectul deplin al articolului 101 TFUE⁴⁵.

43 A se vedea și Hotărârea din 14 martie 2019, Skanska Industrial Solutions și alții (C-724/17, EU:C:2019:204, punctul 28), cu referire la punctele 60-62 din Concluziile avocatului general Wahl prezentate în acea cauză (EU:C:2019:100).

44 Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctele 24 și 32).

45 A se vedea Concluziile avocatului general Wahl în cauza Skanska Industrial Solutions și alții (C-724/17, EU:C:2019:100, punctul 37 și nota de subsol 20), precum și Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctul 27 și următoarele și în special punctele 34 și 37). Spre comparație, avocatul general Wahl citează ca exemple de examinare pe baza principiilor echivalenței și efectivității Hotărârea din 14 iunie 2011, Pfeleiderer (C-360/09, EU:C:2011:389, punctele 20-32), și Hotărârea din 6 iunie 2013, Donau Chemie și alții (C-536/11, EU:C:2013:366, punctele 32-34), la care se poate adăuga Hotărârea din 28 martie 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, punctele 43-55).

62. În conformitate cu cele de mai sus, examinarea ulterioară a întrebării preliminare în procedura de față trebuie, prin urmare, să se facă direct pe baza articolului 101 TFUE, iar nu pe baza principiilor echivalenței și efectivității.

2. Cu privire la dreptul creditorilor de stat de a solicita despăgubiri pentru daunele cauzate de înțelegeri

63. Instanța de trimitere dorește să știe dacă un creditor de stat care nu acționează nici în calitate de furnizor, nici în calitate de cumpărător pe piața afectată de o înțelegere, poate solicita conform articolului 101 TFUE și dispozițiilor care l-au precedat despăgubiri pentru prejudiciul suferit ca urmare a faptului că nu a fost în măsură să investească în alte moduri profitabile o sumă supraevaluată acordată drept împrumut cu dobânzi reduse⁴⁶.

64. În această privință, Land Oberösterreich susține că din hotărârea Curții în cauza Kone⁴⁷ reiese deja incompatibilitatea cu articolul 101 TFUE a excluderii categorice, din motive legale și independente de circumstanțele cazului specific, a răspunderii membrilor înțelegerii pentru un anumit tip de prejudiciu.

65. Producătorii de ascensoare și Comisia susțin dimpotrivă că scopul protecției urmărit de articolul 101 TFUE privește concurența și, prin urmare, numai persoanele implicate în concurență ar putea solicita despăgubiri, în conformitate cu această dispoziție, pentru prejudiciile cauzate de participarea la concurență. Numai acest tip de prejudicii a fost în discuție în cauza Kone. În schimb, prejudiciul revendicat de Land Oberösterreich nu mai este suficient de legat de scopul protecției urmărit de articolul 101 TFUE și, prin urmare, nu poate fi reparat.

66. În hotărârea pronunțată în cauza Kone, Curtea de Justiție nu a examinat doar dacă obiectivul protecției urmărit de articolul 101 din TFUE se opune în mod categoric excluderii răspunderii participanților la înțelegere pentru anumite tipuri de prejudicii, ci și dacă în cazul unui prejudiciu cauzat prin efecte ale prețurilor cu rol de protecție există o legătură suficient de directă cu o înțelegere care reușește să mențină în mod artificial ridicat prețul anumitor produse⁴⁸.

67. Rezultă că răspunderea participanților la înțelegere pentru prejudiciile cauzate de aceasta este supusă unor condiții similare cu cele pentru răspunderea extracontractuală a instituțiilor Uniunii și cu cele pentru răspunderea statelor membre față de particulari pentru încălcarea dreptului Uniunii⁴⁹. Aceste condiții impun în esență ca norma de drept încălcată să confere drepturi părții vătămate, să se fi produs un prejudiciu efectiv și să fi existat o legătură causală suficient de directă între conduita prejudiciabilă și dauna invocată⁵⁰.

68. Din Hotărârea Kone rezultă că, într-o procedură de trimitere preliminară, este de competența Curții să examineze în mod abstract, în linii generale, dacă aceste condiții sunt îndeplinite în lumina prejudiciului care face obiectul litigiului în cauza principală. În această situație, revine instanței naționale să verifice dacă aceste condiții sunt îndeplinite în cazul individual concret⁵¹. Această

⁴⁶ A se vedea și punctele 1 și 36 de mai sus din prezentele concluzii.

⁴⁷ Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317).

⁴⁸ A se vedea și Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctul 27 și următoarele).

⁴⁹ A se vedea în acest sens și Hotărârea din 6 noiembrie 2012, Otis și alții (C-199/11, EU:C:2012:684, punctul 65).

⁵⁰ A se vedea, referitor la condițiile privind răspunderea extracontractuală a instituțiilor UE, Hotărârea din 29 septembrie 1982, Oleifici Mediterranei împotriva CEE (26/81, EU:C:1982:318, punctul 16), și Hotărârea din 18 martie 2010, Trubowest Handel și Makarov/Consiliul și Comisia (C-419/08 P, EU:C:2010:147, punctul 40). Referitor la cererile de despăgubire a persoanelor fizice împotriva statelor membre pentru încălcarea dreptului Uniunii, a se vedea Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții (C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428, punctul 40), Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame (C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 51), precum și Hotărârea din 14 martie 2013, Leth (C-420/11, EU:C:2013:166, punctul 41).

⁵¹ A se vedea Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctul 34). A se vedea în acest sens și Hotărârea din 6 noiembrie 2012, Otis și alții (C-199/11, EU:C:2012:684, punctul 66).

împărțire a competențelor este în concordanță cu faptul că instanța națională este singura capabilă să aprecieze dacă sunt întrunite condițiile pentru acordarea de daune în fiecare caz individual, însă Curtea este totuși competentă să ofere indicații, întemeiate pe dosarul cauzei principale, precum și pe observațiile scrise și orale care i-au fost prezentate, de natură să permită aceleiași instanțe să se pronunțe în litigiul cu care este sesizată⁵².

69. Transpus în prezenta procedură de decizie preliminară, aceasta înseamnă că mai întâi este necesar să se examineze dacă scopul protecției urmărit de articolul 101 TFUE se opune, așa cum pretinde Comisia și producătorii de ascensoare, acordării de despăgubiri pentru daunele rezultând din subvenții precum cele solicitate de land în acțiunea principală (a). În continuare, este necesar să se ia în considerare argumentele prezentate de aceste părți, potrivit cărora prejudiciul pentru care landul solicită despăgubiri nu este unul real care să poată fi reparat (b). În sfârșit, este necesar să se examineze dacă prejudiciul suferit de land este suficient de direct legat de încălcarea de către participanții la înțelegerea în domeniul ascensoarelor a articolului 101 TFUE și a prevederilor care l-au precedat (c).

a) Cu privire la scopul protecției urmărit de articolul 101 TFUE

70. Producătorii de ascensoare și Comisia consideră că obiectivul protecției urmărit de articolul 101 TFUE nu este aplicabil Land Oberösterreich în calitate de creditor de stat întrucât nu a acționat ca operator pe piață.

71. Astfel, este prea restrictiv să presupunem că numai participanții pe piața de produse afectată direct de o înțelegere – în acest caz, piața ascensoarelor – ar putea cere despăgubiri pentru prejudiciile cauzate de înțelegerea producătorilor de ascensoare. Mai degrabă, furnizorii și cumpărătorii direcți și indirecti sunt vizați de scopul protecției urmărit de articolul 101 TFUE – de exemplu de pe piețe în amonte sau în aval de această piață, cum ar fi persoanele care au furnizat piese pentru produsul înțelegerii sau au achiziționat respectivul produs ca parte a unui alt produs.

72. Cu toate acestea, pentru a putea fi acoperit în temeiul articolului 101 TFUE, prejudiciul trebuie să se producă prin participarea pe piață, adică prin oferirea sau solicitarea de produse sau servicii. Nu este însă cazul prejudiciului suferit de Land Oberösterreich, având în vedere că landul a acționat în calitate de creditor de stat, în cadrul competențelor sale politice pentru subvenționarea construcției de locuințe sociale, iar nu pentru a obține profituri. Acești creditorii de stat nu au fost avuți în vedere în dreptul Uniunii ca persoane îndreptățite să solicite despăgubiri în temeiul articolului 101 TFUE pentru prejudiciile cauzate de înțelegeri.

73. Astfel, autoritățile publice nu sunt, în sine, excluse de la protecția conferită de articolul 101 TFUE, după cum stipulează și Directiva 2014/104 care menționează de asemenea autoritățile publice ca având dreptul la daune⁵³ și cum s-a arătat și în Hotărârea Otis care se referă la solicitarea de despăgubiri chiar de către Uniunea Europeană⁵⁴. Cu toate acestea, în circumstanțele care au stat la baza acestei hotărâri, Comisia nu a acționat în exercitarea competențelor sale suverane, ci ca un cumpărător pe piață, rezultatul fiind că dezavantajele financiare care au făcut obiectul litigiului au fost generate în acel caz prin participarea pe piață.

74. Acest argument urmărește să priveze Land Oberösterreich de dreptul la despăgubire pentru prejudiciul pretins în cauza principală, în esență pentru motivul că statul a suferit aceste prejudicii în exercitarea unei activități care ține de competența sa politică și care nu avea scopul obținerii de profituri. Rezultatul este că se bazează pe presupunerea că obiectivul urmărit de articolul 101 TFUE

⁵² A se vedea în acest sens Hotărârea din 11 noiembrie 2018, IR (C-68/17, EU:C:2018:696, punctul 56).

⁵³ A se vedea considerentele (3) și (13) ale Directivei 2014/104.

⁵⁴ Hotărârea din 6 noiembrie 2012, Otis și alții (C-199/11, EU:C:2012:684, punctele 43 și 44).

este menținerea concurenței, în consecință numai acele persoane care se află pe poziții concurențiale ca furnizori sau cumpărători sunt protejate de articolul 101 TFUE și, prin urmare, pot fi acoperite pe baza acestei dispoziții numai acele prejudicii care au fost cauzate pe parcursul participării la activitatea de concurență.

75. Totuși, această concluzie trebuie respinsă fără a fi necesar să se analizeze dacă activitatea Land Oberösterreich despre care se face vorbire în cauza principală trebuie să fie calificată ca participare pe piață. După cum susține în mod corect landul, din jurisprudența anterioară a Curții rezultă că o restricționare categorică a dreptului la despăgubire pentru prejudiciile cauzate de o înțelegere este incompatibilă cu scopul protecției urmărite de articolul 101 TFUE (1). Nici caracteristicile specifice ale landului în calitate de creditor de stat (2) și nici dispozițiile Directivei 2014/104 (3) nu sunt de natură să pună sub semnul întrebării această constatare.

1) Referitor la incompatibilitatea unei restrângeri categorice a dreptului la despăgubire cu articolul 101 TFUE

76. Este adevărat că obiectivul articolului 101 TFUE este de a asigura menținerea unei concurențe nenederate în interiorul pieței comune⁵⁵. Totuși, acest lucru nu înseamnă însă că dreptul de a solicita o despăgubire pentru prejudiciul cauzat de o înțelegere este acordat numai persoanelor care suferă astfel de prejudicii în cursul participării pe piața afectată de o înțelegere în amonte, în aval sau în vecinătatea acesteia ori, în general, în contextul participării pe piață.

77. Potrivit jurisprudenței Curții, posibilitatea de a solicita o despăgubire pentru prejudiciul cauzat de o înțelegere servește, pe de o parte, la asigurarea eficacității depline și a efectului util al articolului 101 TFUE și la garantarea interdicției privind înțelegerile, consacrată de acesta⁵⁶. Dreptul de a solicita despăgubiri pentru astfel de prejudicii este în special susceptibil să descurajeze societățile să încheie acorduri sau practici care pot restricționa sau denatura concurența⁵⁷. Pe de altă parte, acest drept constituie o protecție eficientă împotriva consecințelor prejudiciabile pe care orice încălcare a articolului 101 alineatul (1) TFUE menționat le poate produce particularilor, în măsura în care el permite persoanelor care au suferit un prejudiciu din cauza încălcării menționate să solicite o reparație integrală⁵⁸.

78. Atât garantarea eficacității depline și a efectului util al articolului 101 TFUE, cât și protecția împotriva consecințelor negative ale unei încălcări a prevederilor din dreptul concurenței ar fi mult afectate dacă posibilitatea de a obține despăgubiri pentru prejudiciul cauzat de o înțelegere ar fi limitată doar la participanții pe piață. Acest lucru ar exclude din start un număr mare de potențiali reclamanți de la posibilitatea de a solicita daune participanților la o înțelegere, indiferent dacă există o legătură causală suficient de directă între înțelegere și prejudiciul suferit.

⁵⁵ A se vedea în acest sens Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctul 32), și Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia (C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctul 36).

⁵⁶ A se vedea în acest sens Hotărârea din 20 septembrie 2001, Courage și Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, punctul 26), Hotărârea din 13 iulie 2006, Manfredi și alții (C-295/04 - C-298/04, EU:C:2006:461, punctul 60), și Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctul 21).

⁵⁷ A se vedea Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctul 23 și jurisprudența citată).

⁵⁸ Hotărârea din 6 iunie 2013, Donau Chemie și alții (C-536/11, EU:C:2013:366, punctul 24). A se vedea, cu privire la cele două funcții ale dreptului privind acțiunile în despăgubire pentru prejudiciile cauzate de înțelegeri, și Concluziile pronunțate în cauza Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:45, punctele 59, 60 și 71), precum și Concluziile avocatului general Wahl pronunțate în cauza Skanska Industrial Solutions și alții (C-724/17, EU:C:2019:100, punctul 28).

79. De exemplu, este adevărat că pe piață are loc, în general, o obstrucționare, o restricționare sau o denaturare a concurenței de către o înțelegere, interzise de articolul 101 TFUE. Totuși, aceasta nu înseamnă că daunele cauzate de o înțelegere pot apărea doar pe piața afectată de acea înțelegere sau pe o piață în amonte, în aval sau în apropierea acelei piețe⁵⁹ și nici că un prejudiciu cauzat de o înțelegere apare exclusiv în contextul oferirii sau solicitării de produse sau servicii pe piață. Dimpotrivă, cazul de față ilustrează diversitatea tipurilor de daune care pot fi cauzate de practicile anticoncurențiale și nu se limitează la daunele cauzate furnizorilor direcți sau indirecti sau clienților de pe piața afectată de înțelegere sau de pe piețe învecinate cu aceasta ori la daunele care apar pe parcursul desfășurării unei activități cu scop lucrativ.

80. Tocmai această diversitate a fost luată în considerare de Curte, descriind în termeni generali dreptul la despăgubire pentru prejudiciul cauzat de o înțelegere în sensul că „oricine” poate solicita o despăgubire pentru prejudiciul cauzat de o înțelegere, cu condiția să existe o legătură causală între respectivul prejudiciu și înțelegere⁶⁰ și hotărând că este incompatibilă cu articolul 101 din TFUE excluderea categorică de la acest drept la despăgubire a anumitor tipuri de daune din motive legale și indiferent de circumstanțele cazului specific⁶¹. Cu toate acestea, restricționarea dreptului de a solicita daune doar la operatorii de pe piață ar conduce la o excludere categorică și generală a răspunderii societăților implicate într-o înțelegere pentru anumite tipuri de daune din motive legale, indiferent de circumstanțele specifice ale cazului individual.

81. În concluzie, rezultă din jurisprudența Curții că obiectivul articolului 101 TFUE, respectiv menținerea concurenței nedistorsionate pe piața comună, nu implică nicio restricționare a dreptului la despăgubiri pentru prejudiciile cauzate de o înțelegere. Dimpotrivă, articolul 101 TFUE oferă oricui dreptul de a solicita despăgubiri pentru orice daune cauzate de o înțelegere.

82. Acest fapt nu trebuie însă echivalat cu o extindere nelimitată a dreptului de a solicita despăgubiri, după cum se temeau producătorii de ascensoare, care să conducă la o obligație nelimitată de răspundere a participanților la o înțelegere, indiferent de circumstanțele cazului concret, pentru toate prejudiciile posibile, indiferent cât de îndepărtate sunt acestea, pentru care conduita lor ar fi putut fi cauza în sensul unei „*conditio sine qua non*” (numită și *causalitate echivalentă* sau *causalitate but-for*)⁶².

83. Dimpotrivă, dreptul părților la securitate juridică și necesitatea de a reduce răspunderea nelimitată sunt luate în considerare de faptul că membrii unei înțelegeri trebuie să plătească numai pentru prejudiciile care sunt suficient de strâns legate de comportamentul lor anticoncurențial și, prin urmare, previzibile pentru ei⁶³.

84. Astfel, întrebarea decisivă pentru a se putea repara prejudiciul suferit de Land Oberösterreich nu este în speță, după cum susțin Comisia și producătorii de ascensoare, dacă acest prejudiciu este suficient de legat de scopul protecției urmărit de articolul 101 TFUE din moment ce, după cum am precizat, corespunde tocmai scopului protecției urmărit de articolul 101 TFUE posibilitatea de a repara orice prejudicii legate causal de încălcarea acestei dispoziții. De aceea întrebarea hotărâtoare în prezenta procedură este mai degrabă dacă între înțelegerea din domeniul ascensoarelor și daunele pentru care landul solicită despăgubiri există o relație causală directă suficient de puternică.

59 În mod similar, o societate care nu este activă ca ofertant sau cumpărător pe piața afectată de o înțelegere poate contribui de asemenea la prevenirea, la restricționarea sau la denaturarea concurenței pe această piață, încălcând astfel articolul 101 TFUE. A se vedea Hotărârea din data de 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia (C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctele 26, 33 și următoarele).

60 A se vedea, mai sus, punctul 40 din prezentele concluzii și jurisprudența citată la nota de subsol 29.

61 Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctele 19, 33 și 37).

62 A se vedea în acest sens Concluziile pronunțate în cauza Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:45, punctul 33).

63 A se vedea în acest sens și punctele 66 și 67 de mai sus și punctele 132 și următoarele de mai jos din prezentele concluzii.

2) *Cu privire la calitățile speciale ale Land Oberösterreich în calitate de creditor de stat*

85. Din cele de mai sus rezultă că argumentele invocate de Comisie și de producătorii de ascensoare, și anume că prejudiciul suferit de Land Oberösterreich nu a fost acoperit de scopul protecției urmărit de articolul 101 TFUE, deoarece a apărut în contextul punerii în aplicare a sarcinilor politice ale autorităților regionale respective, nu au nicio perspectivă de succes.

86. Refuzul de a despăgubi Land Oberösterreich pentru prejudiciul său, deoarece a acționat în contextul punerii în aplicare a sarcinilor sale politice în acordarea împrumuturilor subvenționate, iar nu în scopul procurării mijloacelor pentru îndeplinirea acestor sarcini, cum ar fi, de exemplu, achiziționarea de ascensoare pentru clădirile sale, ar conduce la excluderea autorităților publice de la scopul protecției urmărit de articolul 101 TFUE ori de câte ori acestea nu au fost implicate în activitățile lor de achiziții și, prin urmare, nu au acționat în calitate de cumpărători pe piață.

87. Drept urmare, aceasta ar însemna o excludere categorică și generală a unui tip specific de prejudiciu din motive legale, indiferent de circumstanțele specifice ale cazului particular. O astfel de excludere pausală nu este însă compatibilă cu articolul 101 TFUE, mai ales în urma Hotărârii Kone⁶⁴. Într-adevăr, aplicarea efectivă a articolului 101 TFUE impune ca oricine să poată solicita despăgubiri pentru prejudiciul pe care l-a suferit ca urmare a încălcării dreptului concurenței.

88. Îndreptățirea creditorilor de stat de a solicita daune este o contribuție extrem de importantă pentru punerea în aplicare a interdicției privind înțelegerile. Spre deosebire de punerea în aplicare în domeniul public a legislației privind înțelegerile, punerea ei în aplicare în domeniul privat depinde de inițiativa persoanelor vătămate. Această inițiativă lipsește dacă ele nu au un stimul economic pentru a solicita despăgubiri de exemplu atunci când un particular a suferit doar un prejudiciu minor. Acest lucru se întâmplă de obicei când consumatorii finali cumpără un produs ușor supraevaluat și suferă doar un prejudiciu minor din cauza fixării prețurilor. Pentru astfel de consumatori finali, de cele mai multe ori o acțiune în despăgubire nu este rentabilă.

89. În schimb, creditorii de stat care distribuie sume importante de fonduri au interesul să solicite daune de la caz la caz și, prin urmare, sunt actori de încredere în aplicarea efectivă a dreptului european al concurenței.

90. Mai mult, nici Comisia, nici producătorii de ascensoare nu au prezentat motive care să justifice o excludere generală a despăgubirilor pentru pierderile suferite de autoritățile publice în realizarea sarcinilor lor politice fără scop lucrativ. Nu există nicio justificare pentru o astfel de excludere. În special, nu există motive pentru a pretinde că dreptul de a solicita o despăgubire pentru prejudiciul cauzat de o înțelegere ar trebui acordat numai actorilor privați care acționează în desfășurarea activităților lor comerciale și orientate spre profit, dar nu și actorilor de stat care își îndeplinesc sarcinile în interesul public fără scop lucrativ.

91. Dimpotrivă, după cum s-a menționat mai sus, restricționarea posibilității de a repara prejudiciile rezultate în urma participării lucrative la concurență nu este justificată, având în vedere complexitatea pieței și intervențiile actorilor de stat legate de această piață⁶⁵. Această complexitate a interdependenței faptelor și cauzalității economice este ilustrată în cazul de față prin faptul că Land Oberösterreich, în calitate de creditor, a creat o posibilitate de finanțare pentru clienții ascensoarelor și a facilitat astfel o mare parte din cererea de pe piața afectată de înțelegerea producătorilor de ascensoare. Nu există niciun motiv să credem că un astfel de actor, care este elementul principal al pieței afectate de înțelegere, nu ar trebui de la început să intre sub incidența articolului 101 TFUE.

64 A se vedea mai sus punctul 80 din prezentele concluzii.

65 A se vedea, mai sus, punctul 79 din prezentele concluzii.

92. Acest lucru este cu atât mai valabil cu cât Land Oberösterreich nu a fost orientat spre profit și a apărut ca un concurent în contextul acordării subvențiilor, dar a participat totuși la viața economică ca entitate independentă și în această calitate a suferit prejudiciul pretins în cauza principală.

93. Astfel, dreptul la despăgubiri al Land Oberösterreich nu exclude argumentul invocat de instanța de trimitere și de anumite părți și dezvoltat în doctrina germană pe fundalul dispozițiilor legale germane⁶⁶, potrivit căruia în principiu doar participanții pe piață au dreptul la o despăgubire pentru prejudiciul cauzat de o înțelegere, dar nu și asociații/acționarii, administratorii, angajații sau chiar investitorii unei societăți afectate⁶⁷.

94. Fără a fi necesar în cazul de față să comentăm această dezbatere, este suficient să se afirme că situația Land Oberösterreich în calitate de creditor de stat nu este în niciun caz comparabilă cu cea a asociațiilor/acționarilor, administratorilor, angajaților sau investitorilor unei societăți afectate de o înțelegere. Administratorii, acționarii și angajații, dar și investitorii societăților de capital nu constituie entitate economică independentă, iar prejudiciul acestora este de obicei limitat la faptul că o societate care participă la viața economică suferă o depreciere sau alte daune. În schimb, creditorii de stat precum landul constituie fără îndoială o entitate economică independentă, iar prejudiciul lor nu constă în deprecierea unei alte societăți sau daunele suferite de aceasta în urma fixării prețurilor. Mai degrabă, landul a suferit propriile prejudicii în calitatea sa de creditor de stat.

3) Cu privire la dispozițiile Directivei 2014/104

95. În cele din urmă, contrar opiniei ThyssenKrupp, nici din dispozițiile speciale ale Directivei 2014/104 privind dreptul la daunele suferite de furnizorii și cumpărătorii indirecti ai participanților la înțelegere⁶⁸ nu rezultă că respectivii creditorii de stat precum Land Oberösterreich sunt exceptați de la dreptul la despăgubire pentru prejudicii suferite din cauza înțelegerilor. Aceste dispoziții se explică mai degrabă prin faptul că prejudiciul suferit de furnizori și de cumpărătorii indirecti de-a lungul lanțului de furnizare și de desfacere al unei înțelegeri este un fenomen deosebit de comun și, astfel, accesibil unei reglementări prin norme generale.

96. Totuși, din aceste dispoziții distincte nu se poate deduce că legiuitorul limitează cercul persoanelor îndreptățite să solicite despăgubiri în urma prejudiciilor suferite din cauza înțelegerilor la participanții direcți și indirecti de pe piața afectată de o înțelegere sau, în general, la participanții pe piață, cu excluderea altor persoane vătămate de la dreptul lor primar stipulat în articolul 101 TFUE de a solicita daune. Mai degrabă legiuitorul a stabilit în mod expres și fără nicio limitare la articolul 3 din Directiva 2014/104 obligația statelor membre de a se asigura că orice persoană fizică sau juridică care a suferit un prejudiciu cauzat de o încălcare a legislației în materie de concurență poate solicita și obține despăgubiri integrale pentru prejudiciul respectiv⁶⁹.

66 Articolul 33 alineatul (3) din Legea germană împotriva limitării concurenței (GWB) prevede că la o încălcare a dreptului concurenței „orice concurent sau alt *participant pe piață* dezavantajat de respectiva încălcare” (sublinierea noastră) are dreptul la o despăgubire pentru prejudiciul cauzat.

67 A se vedea Logemann, H. P., *Der kartellrechtliche Schadensersatz*, Duncker & Humblot, Berlin, 2009, p. 243 și 244, Emmerich, V., in Immenga, U./Mestmäcker, E.-J., *Wettbewerbsrecht*, Ediția a 5-a, volumul 2, Beck, München, 2014, articolul 33 GWB, punctul 14; și Heinze, C., *Schadensersatz im Unionsprivatrecht*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, p. 191 și 192. Ipoteza unei calități procesuale active a acționarilor care pot solicita un prejudiciu propriu, care nu coincide cu cel al societății, este respinsă, prin raportare la jurisprudența Curții Constituționale, de Engelhoven, P./Müller, B., „Kartellschadensersatz für Aktionäre einer kartellgeschädigten AG?”, în *Wirtschaft und Wettbewerb (WiW)* 2018, p. 602 și următoarele.

68 A se vedea considerentele (38)-(44) și capitolul IV (articolul 12 și următoarele), intitulat „Transferul supraprețurilor”, din Directiva 2014/104.

69 A se vedea în acest sens și considerentele (11), (12) și (13), precum și articolul 2 punctul 6 din Directiva 2014/104.

4) Concluzie intermediară

97. Rezultă că creditorii de stat precum Land Oberösterreich sunt cuprinși în sfera de protecție a interdicției de fixare a prețurilor de la articolul 101 TFUE. Prin urmare, aceștia pot solicita despăgubiri dacă au fost prejudiciați prin fixarea prețurilor și dacă există o legătură suficient de directă între acest prejudiciu și fixarea prețurilor în cauză.

b) Cu privire la caracterul real și reparabil al prejudiciului suferit de Land Oberösterreich

98. Producătorii de ascensoare și Comisia consideră că, inclusiv în cazul în care creditorii de stat precum Land Oberösterreich intră în sfera de protecție a articolului 101 TFUE, prejudiciile solicitate de land nu sunt oricum reparabile.

99. Fondurile utilizate de Land Oberösterreich pentru împrumuturile subvenționate ar fi fost angajate în scopul subvenționării construcției de locuințe și nu ar fi putut fi utilizate în alt scop. În plus, valoarea totală a subvențiilor disponibile în fiecare an a fost stabilită în avans, ceea ce a fost independent de costurile proiectelor individuale susținute, inclusiv presupusa creștere a costurilor pentru ascensoarele instalate acolo. În cele din urmă, practica anterioară a landului arată că fondurile pentru subvenții disponibile au fost pe deplin utilizate în fiecare an. Chiar dacă acest lucru nu s-ar fi întâmplat, fondurile rămase ar fi fost folosite oricum în scopul subvenționării construirii de locuințe în anul următor.

100. Astfel prejudiciul cauzat de faptul că creditele acordate în funcție de respectivele costuri de construcție au fost mai ridicate prin presupusul preț exagerat al ascensoarelor decât în lipsa existenței unei înțelegeri a producătorilor de ascensoare⁷⁰, putea consta doar în faptul că Land Oberösterreich a putut acorda un număr mai mic de credite preferențiale decât ar fi acordat în lipsa înțelegerii. Până la urmă, dacă fiecare credit ar fi fost mai mic, s-ar fi acordat mai multe credite și astfel s-ar fi putut promova mai multe proiecte de locuințe.

101. Pe baza acestui argument, producătorii de ascensoare susțin, pe de o parte, că Land Oberösterreich nu a suferit niciun prejudiciu din cauza înțelegerii producătorilor de ascensoare sau cel puțin niciun prejudiciu financiar calculabil, cel mult o daună politică cauzată de înțelegerea producătorilor de ascensoare. Aceasta constă în faptul că landul a reușit să își pună în aplicare politica de subvenționare a construcției de locuințe doar într-o mai mică măsură din cauza înțelegerii producătorilor de ascensoare decât ar fi făcut-o în condiții normale. Totuși, acesta nu este un prejudiciu suferit de land în sine, ci unul cauzat publicului larg.

102. Pe de altă parte, Comisia și producătorii de ascensoare susțin că pierderea de dobânzi pretinsă de Land Oberösterreich este pur speculativă și ipotetică. Mijloacele alocate pentru subvenționarea construcției de locuințe nu s-ar fi putut investi în scop lucrativ.

103. În primul rând, trebuie menționat că producătorii de ascensoare doresc, evident, să își exprime o îndoială subliminală cu privire la faptul că împrumuturile subvenționate acordate de Land Oberösterreich s-au dovedit de fapt mai mari din cauza prețurilor mai mari ale ascensoarelor, induse de o înțelegere, decât dacă nu ar fi existat înțelegerea producătorilor de ascensoare. Totuși, asemenea argumente trebuie respinse. Atât faptul că prețurile pentru ascensoare pe piața austriacă au fost mai mari în perioada relevantă din cauza înțelegerii producătorilor de ascensoare decât ar fi fost cazul în condiții normale de concurență, cât și faptul că împrumuturile subvenționate au fost corelate cu

⁷⁰ A se vedea cu privire la cuantumul împrumuturilor subvenționate și la prejudiciul Land Oberösterreich punctele 13-15 de mai sus din prezentele concluzii.

cheltuielile de construcție și implicit și cu costurile ascensoarelor, sunt considerate de instanța națională ca fiind dovedite și nu au fost contestate în mod serios de niciuna dintre părțile la proces. Prin urmare, răspunsul la prezenta procedură de decizie preliminară trebuie să se bazeze și pe aceste fapte.

104. Acestea fiind spuse, nici argumentul potrivit căruia pierderea de dobânzi solicitată este ipotetică (1) și nici argumentul potrivit căruia prejudiciul în cauză este unul pur politic (2) nu pot ajuta susținerile producătorilor de ascensoare și ale Comisiei.

1) Cu privire la caracterul reparabil al pierderii de dobânzi invocată de Land Oberösterreich în cauza principală

105. Producătorii de ascensoare au dreptate să recunoască faptul că publicul larg a suferit un prejudiciu în prezenta cauză în sensul că, din cauza prețurilor exagerate pentru ascensoare practicate de înțelegere, au putut fi acordate mai puține subvenții decât s-ar fi acordat în cazul în care înțelegerea nu ar fi existat. Drept urmare, au putut fi finanțate mai puține proiecte de construcție și, în consecință, politica de subvenționare a construcției de locuințe din Land Oberösterreich a putut fi pusă în aplicare doar într-o măsură mai mică decât fără existența înțelegerii. Susținerile producătorilor de ascensoare din ședință, potrivit cărora nu au existat niciodată suficienți bani în bugetele de subvenționare și au existat întotdeauna perioade de așteptare pentru beneficiari, ilustrează realitatea prejudiciului astfel cauzat.

106. Cu toate acestea, argumentul dezvoltat de producătorii de ascensoare pe baza acestui fapt este eronat din două motive: pe de o parte, deoarece pare să pună egal între prejudiciul identificat mai sus suferit de publicul larg și prejudiciul pentru care Land Oberösterreich solicită despăgubiri în cauza principală. Pe de altă parte, pare să presupună că astfel de daune aduse publicului larg nu sunt în sine reparabile.

107. În primul rând, trebuie să se precizeze că prejudiciul suferit de publicul larg prin faptul că puteau fi subvenționate mai multe proiecte de construcții sociale dacă nu exista o înțelegere nu corespunde pierderii de dobânzi pe care Land Oberösterreich îl revendică în cauza principală.

108. Este adevărat că aceste două prejudicii sunt cauzate de aceeași circumstanță, și anume că Land Oberösterreich a plătit, din cauza prețurilor majorate ale ascensoarelor, împrumuturi mai mari decât în cazul în care înțelegerea nu ar fi existat. Faptul că landul ar fi avut – exprimat simplist – mai mulți bani la dispoziție în lipsa înțelegerii se poate însă reprezenta în mod diferit ca prejudiciu.

109. În primul rând, este posibil să subliniem că acești bani ar fi subvenționat construirea mai multor proiecte de locuințe și că prejudiciul este astfel lipsa existenței acestor locuințe – acesta este prejudiciul politic adus publicului a cărui existență o recunosc producătorii de ascensoare.

110. În al doilea rând, este posibil să se argumenteze că landul nu ar fi fost nevoit să își asigure banii plătiți în plus pe piața financiară sau ar fi putut să îi folosească pentru a plăti împrumuturile curente.

111. În cele din urmă prejudiciul poate fi reprezentat de faptul că banii plătiți în plus, care au fost rambursați landului de către beneficiarii subvențiilor cu o rată redusă a dobânzii, ar fi putut fi investiți cu o rată mai ridicată a dobânzii.

112. Numai ultimele două reprezentări ale prejudiciului corespund prejudiciului solicitat de Land Oberösterreich în cauza principală. Prejudiciul este înregistrat drept prejudiciu de dobândă, cauzat de faptul că banii plătiți în plus de către land beneficiarilor subvențiilor din cauza înțelegerii au fost rambursați de către aceștia cu o rată redusă a dobânzii.

113. Astfel că în ambele cazuri prejudiciul constă în diferența dintre suma dobânzilor care a fost rambursată de beneficiarii subvenției și suma dobânzilor care ar fi fost scadentă pentru suma plătită în plus la aplicarea ratei uzuale a dobânzii – în cazul Land Oberösterreich, rata medie a dobânzii pentru obligațiuni federale de stat. Indiferent dacă această diferență este interpretată ca beneficiu nerealizat, având în vedere faptul că landul ar fi putut investi banii plătiți în plus la rata medie a dobânzii aplicabile obligațiunilor federale de stat sau ca pierdere suferită având în vedere faptul că landul a trebuit să procure acești bani la rata medie a dobânzii aplicabile obligațiunilor federale de stat, rezultatul final este același. Venitul nerealizat din dobânzi și pierderea de dobânzi din cauza absenței unei sume specifice într-o anumită perioadă de timp sunt în cele din urmă două fețe ale aceleiași monede, ceea ce înseamnă că respectiva sumă nu poate fi investită sau gestionată.

114. Dezavantajul suferit de lipsa unei sume specifice într-o anumită perioadă, precum și avantajul care decurge din dispunerea de o sumă dată într-o anumită perioadă sunt de obicei compensate prin rambursarea sumei datorate majorată cu dobânda acumulată de la data scadenței, folosind o rată uzuală a dobânzii. Astfel, de exemplu, sumele care trebuie rambursate de către instituțiile Uniunii Europene în urma unei decizii a Curții de Justiție sau a unei soluții amiabile trebuie să fie rambursate cu dobânda aferentă⁷¹. De asemenea, pe baza unei decizii de restituire a Comisiei, ajutoarele care trebuie restituite se vor rambursa cu dobânzi⁷².

115. În cazul în care un ajutor este declarat în cele din urmă de Comisie ca fiind compatibil cu piața Uniunii, avantajul nejustificat acordat beneficiarului ajutorului datorită faptului că acesta a putut dispune de ajutor încă dinaintea declarării compatibilității de către Comisie, va fi reechilibrat în sensul în care beneficiarul nu va trebui să ramburseze ajutorul în sine, însă va trebui să plătească dobânzile care s-ar fi aplicat dacă ar fi finanțat respectiva sumă printr-un credit până la decizia Comisiei cu privire la compatibilitate⁷³. Mai mult, în cazul în care ajutorul nelegal constă dintr-un împrumut fără dobândă sau cu dobândă redusă, suma care trebuie recuperată ar fi egală cu diferența dintre dobânda datorată la rata dobânzilor aplicabilă pe piață și dobânda efectiv plătită⁷⁴.

116. Prezenta cauză este similară cu ultima situație, întrucât prejudiciul pretins de Land Oberösterreich nu include rambursarea sumei plătite în plus beneficiarilor subvenției din cauza existenței înțelegerii, ci face referire doar la dobânzile uzuale care ar fi fost scadente pentru suma plătită în plus, minus dobânzile reduse, care au fost deja plătite landului de către beneficiarii subvenției. Suma plătită în plus din cauza existenței înțelegerii nu este solicitată de către land, având în vedere că adaosul de preț datorat existenței înțelegerii nu a fost achitat de către land, ci de către respectivii beneficiari ai subvențiilor cu ajutorul creditelor cu dobânzi reduse acordate de land.

117. Cazul de față diferă în acest sens de o cauză în care proiectele de construcții au fost finanțate în condițiile pieței: într-un asemenea caz creditorul nu ar fi suferit niciun prejudiciu, pentru că i s-ar fi rambursat creditele acordate cu dobânzile aplicabile pe piață, în acest caz însă prejudiciul în urma plății dobânzilor ar fi fost mai mare pentru constructorul proiectului și ar fi trebuit fără îndoială restituit de către participanții la înțelegere. Contextul în care un creditor public a acordat un credit subvenționat în condiții mai convenabile nu justifică diminuarea răspunderii participanților la înțelegere.

71 A se vedea articolul 108 alineatul (4) și articolul 109 din Regulamentul (UE, Euratom) 2018/1046 al Parlamentului European și al Consiliului din 18 iulie 2018 privind normele financiare aplicabile bugetului general al Uniunii, de modificare a Regulamentelor (UE) nr. 1296/2013, (UE) nr. 1301/2013, (UE) nr. 1303/2013, (UE) nr. 1304/2013, (UE) nr. 1309/2013, (UE) nr. 1316/2013, (UE) nr. 223/2014, (UE) nr. 283/2014 și a Deciziei nr. 541/2014/UE și de abrogare a Regulamentului (UE, Euratom) nr. 966/2012 (JO 2018, L 193, p. 1).

72 A se vedea considerentul (25), precum și articolul 16 alineatul (2) din Regulamentul (UE) 2015/1589 al Consiliului din 13 iulie 2015 de stabilire a normelor de aplicare a articolului 108 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (JO 2015, L 248, p. 9).

73 A se vedea Hotărârea din 12 februarie 2008, CELF și Ministre de la Culture et de la Communication (C-199/06, EU:C:2008:79, punctul 51 și următoarele).

74 A se vedea Hotărârea Curții din 30 aprilie 1998, Cityflyer Express/Comisia (T-16/96, EU:T:1998:78, punctul 8, 43 și 50 și următoarele), Hotărârea din 27 septembrie 2012, Italia/Comisia (T-257/10, nepublicată, EU:T:2012:504, punctele 3, 4 și 146 și următoarele), și Hotărârea din 27 septembrie 2012, Wam Industriale/Comisia (T-303/10, nepublicată, EU:T:2012:505, punctele 3, 4 și 154 și următoarele).

118. În cazul de față două tipuri de daune au fost cauzate din același motiv – adaosul de preț stabilit de înțelegere: pe de o parte prejudiciul beneficiarilor subvenției, constând în adaosul de preț cauzat de existența înțelegerii plus dobânzile reduse plătite Land Oberösterreich pentru punerea la dispoziție a acestei sume, iar pe de altă parte, prejudiciul landului, constând în veniturile din dobânzile uzuale aplicabile pentru acea parte suplimentară a creditelor acordate la condiții preferențiale, cauzată de existența înțelegerii, minus dobânzile reduse plătite de beneficiarii subvenției în baza utilizării unei rate reduse a dobânzii⁷⁵.

119. Rezultă, pe de o parte, că argumentul producătorilor de ascensoare potrivit căruia prejudiciul revine de fapt beneficiarilor subvenției și nu Land Oberösterreich trebuie respins. Același lucru este valabil în cazul argumentului Comisiei potrivit căruia pierderea de dobânzi suportată în cazul de față este compensată de faptul că suma corespunzătoare prejudiciului suferit de beneficiari (adaosul de preț plus dobânda redusă plătită pentru acesta) este la rândul său purtătoare de dobândă. Ambele argumente se bazează pe egalitatea eronată dintre prejudiciul beneficiarilor subvenției și prejudiciul landului. În plus, argumentul Comisiei se bazează pe o confuzie a circumstanțelor, prejudiciul solicitat de land fiind în sine o pierdere de dobândă, iar argumentul referindu-se la circumstanța că toate sumele despăgubirilor pentru prejudiciile cauzate de înțelegeri, indiferent de natura acestora – adică indiferent dacă acestea se referă la dobânzi, la prejudicii cauzate de prețuri prea mari sau la alte prejudicii – trebuie rambursate împreună cu dobânzile aplicabile acestora de la momentul scadenței lor⁷⁶.

120. Pe de altă parte, din natura prejudiciului solicitat de Land Oberösterreich rezultă că argumentația producătorilor de ascensoare și a Comisiei, care susțin că prejudiciul în cauză este unul ipotetic, având în vedere că landul nu ar fi putut oricum investi sumele suplimentare acordate drept credit într-un mod mai profitabil, este eronată. După cum se precizează mai sus la punctele 114 și 115 din prezentele concluzii, este în concordanță cu situația legală și cu practica juridică actuală ca lipsa nelegală a unei anumite sume în cursul unei anumite perioade să se considere o pierdere financiară tangibilă, fără să fie necesare alte motivări în acest sens. În aceeași măsură corespunde situației legale și practicii uzuale ca acest prejudiciu să fie reprezentat prin venituri din dobânzi, venituri care ar fi rezultat în urma aplicării unei rate relevante a dobânzii pentru respectiva sumă în cursul perioadei relevante.

121. În primul rând, argumentul Comisiei și al producătorilor de ascensoare potrivit căruia prejudiciul pretins de Land Oberösterreich este un câștig suplimentar din dobânzi și, prin urmare, un *lucrum cessans*, pe care landul l-ar fi putut realiza doar dacă sumele respective ar fi fost utilizate abuziv și nelegal, nu pentru acordarea de credite avantajoase pentru subvenționarea construcției de locuințe, ci în tranzacții speculative pe piața financiară, trebuie respins. Prejudiciul pentru care landul solicită despăgubiri este mai degrabă o pierdere patrimonială și astfel un *damnum emergens* care, după cum se explică la punctele 114, 115 și 120 din prezentele concluzii, constă în faptul că landul nu a putut dispune în perioada relevantă de sumele de creditare acordate în plus.

⁷⁵ *Împrumuturile subvenționate* oferite cu dobândă redusă diferă în acest sens de *subvențiile pierdute*, cu ajutorul cărora Land Oberösterreich le rambursează beneficiarilor subvențiilor, prin subvenții directe sau subvenționarea anuităților, o parte din cheltuielile de construcție sau ratele de credit și care nu fac obiectul prezentei cereri de decizie preliminară (a se vedea și punctele 12-14 de mai sus din prezentele concluzii). Aceste subvenții pierdute se suprapun cu daunele suferite de land și de beneficiarii subvenției în măsura în care prejudiciul landului constă în cuantumul cotei subvențiilor pierdute care corespunde costurilor majorate ale ascensoarelor datorate existenței înțelegerii, incluse în adaosul de preț plătit de beneficiarii subvenției. În consecință, beneficiarii subvențiilor directe în cauza principală au cesionat landului cota-parte a creanțelor lor față de membrii înțelegerii, în baza adaosului de preț plătit care corespunde subvențiilor pierdute de land, care la rândul său solicită acum aceste creanțe de la membrii înțelegerii; a se vedea dovezile din hotărârea instanței de fond și a instanței de grad secund de jurisdicție din cauza principală, la nota de subsol 12 de mai sus, din prezentele concluzii.

⁷⁶ Hotărârea din 13 iulie 2006, Manfredi și alții (C-295/04 - C-298/04, EU:C:2006:461, punctul 97).

122. De aici rezultă că argumentul potrivit căruia Land Oberösterreich nu a susținut suficient că ar fi putut investi sumele respective la rata medie a dobânzii aplicabile obligațiunilor federale de stat sau nu a susținut suficient sau în timp util că a trebuit să procure aceste sume prin credite purtătoare de dobânzi sau să le folosească pentru a plăti împrumuturi curente este neîntemeiat. La urma urmei, scopul dreptului legal la dobândă este tocmai acela de a nu necesita prezentarea de dovezi cu privire la profiturile generate efectiv de o oportunitate de investiție.

123. După cum a declarat Land Oberösterreich în ședință, jurisprudența austriacă a instituit principiul potrivit căruia fondurile aflate la dispoziția autorităților publice ar trebui investite în obligațiuni federale cu dobânzi fixe și că rata dobânzii relevante servește ca punct de referință pentru calcularea pierderilor provocate de lipsa temporară a unor asemenea fonduri. Potrivit landului, acea jurisprudență a fost aplicată în mod expres și prejudiciului în cauză.

124. Aceasta înseamnă că un creditor de stat, cum este Land Oberösterreich, într-o situație precum cea de față, nu trebuie să explice și să dovedească că ar fi putut investi suma în cauză mai profitabil sau că ar fi putut să o folosească pentru a rambursa împrumuturile curente. Dimpotrivă, este suficient ca un astfel de creditor să-i explice instanței naționale ce sumă i-a lipsit și pentru cât timp și, eventual, care ar fi fost rata dobânzii aplicabile. Landul susține pe bună dreptate că o obligație mai extinsă, în special pentru creditorii publici, de a dovedi că au competența de a investi în mod corespunzător sumele în cauză sau de a le folosi pentru rambursarea propriilor credite, ar însemna o discriminare nejustificată a actorilor statului față de actorii privați care nu au o asemenea sarcină de probă.

125. Din motive de exhaustivitate, trebuie, prin urmare, să se arate că, în prezenta procedură, Land Oberösterreich a demonstrat în mod convingător nu numai că are competența, dar și fonduri disponibile pe termen scurt dedicate subvenționării construcției de locuințe, care, în așteptarea utilizării ulterioare corespunzătoare (plata către beneficiarii subvențiilor), ori sunt investite în obligațiuni federale cu dobânzi fixe, ori sunt utilizate pentru rambursarea împrumuturilor curente, având chiar o obligație în acest sens în cadrul gestionării activelor sale. În mod similar, landul a explicat că și-a bazat deja prejudiciul în observațiile sale inițiale din cauza principală atât pe posibilitatea investirii sumelor în cauză în condițiile pieței, cât și pe posibilitatea utilizării acestor sume pentru rambursarea creditelor proprii. Acest lucru pare să fie confirmat și de hotărârea instanței de grad secund de jurisdicție din cauza principală⁷⁷.

126. Din cele de mai sus rezultă că un prejudiciu precum cel revendicat de Land Oberösterreich în cauza principală trebuie să fie reparat în temeiul articolului 101 TFUE, ceea ce conferă în mod direct dreptul fiecărei persoane la o despăgubire pentru prejudiciul suferit de ea în urma încălcării prevederilor de drept al concurenței. Conform repartizării sarcinilor între Curtea de Justiție și instanțele naționale, revine instanței naționale sarcina să stabilească întinderea exactă a prejudiciului care urmează a fi reparat⁷⁸.

⁷⁷ Acest lucru rezultă din înregistrarea pledoariei părții, chiar dacă instanța de apel a reținut în cele din urmă că Land Oberösterreich își întemeiază calculul prejudiciului pe pierderea oportunităților de investiții; a se vedea și Ordonanța Oberlandesgericht Wien (Tribunalul Regional Superior din Viena) în calitate de instanță de apel (instanța de grad secund de jurisdicție din cauza principală) din 27 aprilie 2017 (număr dosar 5 R 193/16p-73, S. 10, 13, 48).

⁷⁸ A se vedea în acest scop și punctul 46 de mai sus din prezentele concluzii și Hotărârea din 13 iulie 2006, Manfredi și alții (C-295/0 - C-298/04, EU:C:2006:461, punctele 95-98).

2) Cu privire la prejudicierea publicului printr-o implementare insuficientă a subvenției pentru construirea de locuințe din cauza existenței înțelegerii

127. După cum s-a menționat mai sus, argumentul potrivit căruia prejudiciul pur politic adus publicului larg cauzat de înțelegerea producătorilor de ascensoare în speță nu poate fi recuperat nu se referă în niciun fel la prejudiciul în discuție în cauza principală și, prin urmare, este inoperant⁷⁹. În completare, trebuie constatat că acest argument este de altfel eronat și pe fond.

128. Independent de întrebarea la care trebuie să se răspundă într-o a doua etapă, și anume calculul concret al prejudiciului cauzat, ar fi o expresie inacceptabilă a principiului „privatizarea beneficiilor, socializarea pierderilor” în cazul în care un prejudiciu suferit de publicul larg în baza unei obligații de serviciu public inadecvat îndeplinite din cauza existenței unei înțelegeri ar fi considerat nereparabil sau chiar inexistent.

129. Poate fi dificil să se cuantifice astfel de prejudicii „publice” în ceea ce privește existența materială și reprezentarea concretă, precum și natura financiară și previzibilitatea lor. În astfel de cazuri s-ar putea apela totuși la modele economice care ar putea fi utilizate sau luate în considerare pentru a conceptualiza prejudiciul în discuție ca un prejudiciu imaterial.

130. De asemenea, este cu siguranță posibil să existe cazuri în care este dificil să se identifice persoana juridică care urmează să fie în mod concret despăgubită pentru „prejudicierea publicului larg”. În astfel de cazuri totuși, s-ar putea considera că un reprezentant al interesului public, în calitate de reprezentant al publicului, solicită despăgubiri pentru prejudiciul suferit și că despăgubirile plătite de autorii prejudiciului sunt adunate într-un fond de ale cărui venituri beneficiază publicul larg⁸⁰.

3) Concluzie intermediară

131. Din considerentele de mai sus rezultă că prejudiciul suferit de Land Oberösterreich constă în faptul că suma împrumuturilor acordate ca procent din costul produsului a fost mai mare decât ar fi fost în lipsa înțelegerii și, prin urmare, nu a investit aceste sume la rata dobânzii de pe piață sau nu le-a utilizat pentru rambursarea împrumuturilor existente, ceea ce reprezintă un prejudiciu care trebuie reparat în temeiul articolului 101 TFUE, cu condiția să existe o legătură suficient de directă între respectivul prejudiciu și fixarea prețului în cauză.

c) Cu privire la legătura directă suficientă dintre încălcarea prevederilor legale și prejudicii

132. Din expunerile de până acum rezultă că două din cele trei condiții pentru despăgubirea Land Oberösterreich sunt îndeplinite, și anume circumscrierea persoanei vătămate și a prejudiciului în cadrul de protecție al articolului 101 TFUE și existența unor prejudicii reale și reparabile. În acest scop este esențial în cauza de față dacă între înțelegerea producătorilor de ascensoare și prejudiciul landului există o legătură causală suficient de directă.

133. Producătorii de ascensoare și Comisia neagă acest lucru. Pe de o parte, nu există o legătură suficient de concretă între creșterea prețurilor ascensoarelor indusă de înțelegere și măsurile de subvenționare ale Land Oberösterreich (1). Pe de altă parte, prejudiciile suferite de land au fost absolut imprevizibile pentru producătorii de ascensoare implicați în înțelegere (2).

⁷⁹ A se vedea, mai sus, punctele 105-112 din prezentele concluzii.

⁸⁰ O construcție similară există de exemplu în dreptul SUA prin „*parens patriae antitrust actions*”, care permit State Attorneys General să solicite colectiv despăgubiri în numele cetățenilor pentru prejudiciile provocate populației de prețurile excesive ale bunurilor de consum cauzate de existența înțelegerilor, veniturile astfel obținute urmând a fi alocate unor proiecte caritabile. A se vedea în acest scop Farmer, S. B., „More lessons from the laboratories: Cy pres distributions in parens patriae antitrust actions brought by state Attorneys General”, 68 în *Fordham L. Rev.* 1999, p. 361 și următoarele.

1) Referitor la legătura concretă dintre prețul ascensoarelor și cuantumul împrumutului

134. Producătorii de ascensoare nu pun sub semnul întrebării în mod serios faptul că existența unei legături suficient de directe între prejudiciul cauzat de înțelegere prin prețurile majorate ale ascensoarelor și daunele suferite de Land Oberösterreich nu poate fi contestată pe motiv că landul însuși nu a avut relații contractuale directe cu producătorii de ascensoare care au fost membri ai înțelegerii. În plus, un astfel de argument ar fi sortit eșecului deoarece, cel mai târziu de la pronunțarea hotărârii în cauza Kone, a devenit clar că această argumentație nu este aplicabilă⁸¹.

135. Cu toate acestea, producătorii de ascensoare susțin că recunoașterea unei legături suficient de directe între înțelegerea producătorilor de ascensoare și daunele suferite de Land Oberösterreich ar duce la o extindere nelimitată a răspunderii membrilor înțelegerii pentru toate prejudiciile indirecte rezultate din daunele directe cauzate de înțelegere, care nu mai coincid în niciun fel cu piața relevantă pentru înțelegere.

136. Este adevărat că subvențiile publice ar putea avea o influență esențială asupra activității de construcție. Aceleași prevederi se aplică însă și pentru politica de dobânzi a băncilor, pentru sistemul fiscal sau pentru alte activități de reglementare ale statului. În cazul de față, asumarea unei legături suficient de directe între înțelegerea producătorilor de ascensoare și prejudiciul suferit de Land Oberösterreich ar însemna asumarea reparabilității oricărui prejudiciu suferit de autoritățile publice în cadrul punerii în aplicare a măsurilor generale, fiscale, de reglementare sau de altă natură, doar pentru că acestea ar avea vreun efect pe o piață afectată de o înțelegere.

137. Acest argument trebuie respins.

138. Măsura adoptată de Land Oberösterreich, care este în discuție în cauza principală, nu este o măsură generală comparabilă cu o reglementare fiscală sau cu vreo altă reglementare. De exemplu, politica de subvenționare a construirii de locuințe a landului este o măsură generală de politică socială care sprijină nu numai beneficiarii individuali ai subvențiilor, ci servește și intereselor publice generale ale landului. Acordarea împrumuturilor subvenționate, care are loc în cadrul acestei politici generale de subvenții pentru locuințe a cărei punere în aplicare a dat naștere prejudiciilor în speță, este un pachet de măsuri individuale foarte specifice luate cu privire la beneficiarii individuali ai finanțărilor.

139. După cum a menționat Land Oberösterreich, suma împrumuturilor individuale nu este egală doar cu un anumit procent din costurile de construcție, ci compoziția exactă a acestor costuri este detaliată în documentația de împrumut, care indică și costul exact al ascensoarelor instalate.

140. Nu este clar dacă Land Oberösterreich a avut vreo influență asupra compoziției acestor costuri și în special asupra selecției respectivelor ascensoare – fapt negat de producătorii de ascensoare. Este suficient să se constate că proiectele individuale subvenționate, inclusiv ascensoarele montate și costurile aferente acestora, au fost listate în mod detaliat în documentația de subvenționare. Pe acestea s-a bazat landul și în cauza din litigiul principal pentru a calcula suma exactă a prejudiciului.⁸²

141. Prin urmare, prejudiciul solicitat nu reprezintă în niciun caz vreo consecință obscură a vreunei măsuri de reglementare generală care produce în mod aleatoriu efecte pe o piață afectată de o înțelegere. Dimpotrivă, relația dintre prețul crescut al ascensoarelor instalate și procentul din cuantumul creditelor subvenționate respective calculate în fiecare caz individual poate fi demonstrată

⁸¹ Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctul 33).

⁸² A se vedea Ordonanța pronunțată la 27 decembrie 2017 de Oberlandesgericht Wien (Tribunalul Regional Superior din Viena), în calitate de instanță de apel (instanța de grad secund de jurisdicție din cauza principală) (dosarul nr. 5 R 193/16p-73, p. 30 și 31).

în fiecare caz în parte. Astfel, prejudiciul suferit de Land Oberösterreich este suficient de direct legat de creșterea prețurilor înțelegerii pe piața austriacă a ascensoarelor, iar recunoașterea acestei legături în cazul de față nu este în niciun caz echivalentă cu o extindere nelimitată a răspunderii membrilor înțelegerii.

2) Cu privire la previzibilitatea prejudiciului Land Oberösterreich pentru participanții la înțelegerea producătorilor de ascensoare

142. După cum am menționat mai sus, verificarea existenței unei legături de cauzalitate suficient de directe între încălcarea prevederilor legale și prejudiciu urmărește, printre altele, asigurarea faptului că o persoană răspunde numai pentru acele prejudicii a căror producere putea să o prevadă în mod rezonabil⁸³.

143. Contrar afirmațiilor Comisiei, problema previzibilității unui anumit tip de prejudiciu pentru participanții la o încălcare a prevederilor concurențiale nu este o chestiune de fapt pentru a cărei evaluare să fie competente exclusiv instanțele naționale solicitante. După am explicat deja, hotărârea Curții în cauza Kone arată că, în procedura de decizie preliminară, Curtea examinează în abstract dacă sunt îndeplinite condițiile dreptului Uniunii Europene pentru repararea prejudiciului în discuție în cauza principală și, ulterior, este sarcina instanței de trimitere să examineze dacă aceste condiții sunt întrunite în fapt în cazul individual specific⁸⁴.

144. Astfel, în cauza Kone, Curtea a analizat în mod expres dacă efectele prețurilor cu rol de protecție („umbrella pricing”), în cazul în care un terț neafiliat stabilește prețuri mai mari decât ar fi posibil în condiții normale de concurență în baza prețurilor mai mari stabilite de înțelegere, ar fi, în mod abstract, un posibil efect previzibil al constituirii înțelegerii, efect care nu poate rămâne ascuns participanților la înțelegere. Întrucât acesta a fost cazul, instanța de trimitere a avut ulterior sarcina de a examina, pe baza circumstanțelor cauzei și a naturii specifice a pieței în cauză, dacă înțelegerea în cauză a condus efectiv la „umbrella pricing” de către terți independenți, iar acest lucru nu putea să rămână necunoscut de participanții la înțelegere⁸⁵.

145. Prin urmare, în cazul de față, este necesar să se analizeze dacă un prejudiciu în domeniul subvențiilor precum cel pentru care Land Oberösterreich solicită despăgubiri în cauza principală este, în contextul general, o posibilă consecință previzibilă a unei înțelegeri menite să asigure participanților la înțelegere prețuri mai mari decât cele obținute în condiții normale de piață.

146. Producătorii de ascensoare și Comisia susțin că acest lucru nu poate fi presupus. Dimpotrivă, încercarea de a prezenta revendicările Land Oberösterreich pe scurt și în mod inteligibil dovedește cât de complexe sunt acestea, cum au fost ele construite și „cât de departe de realitate” sunt. Niciun producător de ascensoare prudent nu poate și nu trebuie să se aștepte ca o autoritate locală publică, fără scop lucrativ, să folosească fondurile publice în mod abuziv și ilegal mai curând pentru a specula pe piața financiară și pentru a folosi în mod abuziv rezultatele astfel obținute decât pentru a pune în aplicare sarcinile sale de interes public. O astfel de abordare ar fi contrară oricărei experiențe generale de viață și, așadar, pentru operatorii economici, cum ar fi de exemplu producătorii de ascensoare, o pierdere rezultată din imposibilitatea utilizării unei astfel de oportunități speculative ar fi complet imprevizibilă.

147. Această argumentație nu are nicio bază.

⁸³ A se vedea mai sus punctul 83 din prezentele concluzii.

⁸⁴ A se vedea mai sus punctele 66-68 din prezentele concluzii.

⁸⁵ Hotărârea din 5 iunie 2014, Kone și alții (C-557/12, EU:C:2014:1317, punctele 30 și 34).

148. Astfel, în industria construcțiilor de exemplu, este destul de uzual ca constructorii să își realizeze proiectele cu ajutorul finanțării prin credite. Prin urmare, este previzibil pentru cei implicați într-o înțelegere menită să asigure prețuri mai mari decât cele realizabile în condiții normale de piață că daunele rezultate în urma prețurilor exagerate se repercutează mai departe asupra finanțatorilor constructorilor.

149. În continuare, după cum au afirmat producătorii de ascensoare înșiși în ședință, măsurile de subvenționare în cauză se desfășoară într-un cadru legal determinat, care este cunoscut de operatorii economici implicați în industria construcțiilor sau de cei care produc componente precum ascensoarele. Prin urmare, producătorii de ascensoare trebuiau să se aștepte ca prețurile lor exagerate să fie cel puțin parțial finanțate prin credite subvenționate cu dobândă redusă.

150. În cele din urmă, pentru ca un operator economic să poată prevedea că un creditor de stat precum Land Oberösterreich ar putea suferi prejudicii în domeniul ratei dobânzilor în urma unor plăți exagerate de subvenții ca urmare a înțelegerii, nu trebuie neapărat ca operatorul economic să pornească de la premisa că respectivul actor public acționează într-un mod neconform, nelegal sau incompatibil, utilizând fondurile disponibile alocate în beneficiul proiectelor publice pentru a se angaja în activități speculative care urmăresc mai curând obținerea de profit pe piața financiară decât utilizarea fondurilor în scopul lor inițial. Dimpotrivă, după cum se precizează la punctele 114, 115 și 120 din prezentele concluzii, este în concordanță cu situația juridică și cu practica actuală ca absența nelegală a unei sume specifice într-o anumită perioadă să se considere o pierdere de dobânzi.

3) Concluzie intermediară

151. Având în vedere toate acestea, prejudiciul cauzat Land Oberösterreich de faptul că suma împrumutului acordată sub forma unui procent din costul produsului a fost mai mare decât ar fi fost în lipsa unei înțelegeri și, prin urmare, landul nu a putut investi aceste sume la rata dobânzii de pe piață sau nu a putut să le utilizeze pentru rambursarea împrumuturilor curente prezintă o legătură suficient de directă cu acordul obținut prin înțelegere și este previzibil pentru participanții la înțelegere.

VI. Concluzie

152. Având în vedere considerațiile de mai sus, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Oberster Gerichtshof (Curtea Supremă, Austria) după cum urmează:

„Articolul 101 TFUE trebuie interpretat în sensul că și acele persoane care nu acționează ca furnizor sau cumpărător pe piața afectată de o înțelegere pot solicita despăgubiri pentru daune participanților la înțelegere. Sunt incluși creditorii publici care acordă împrumuturi clienților membrilor înțelegerii în condiții preferențiale și prejudiciul acestora este acela că suma împrumutului acordată reprezintă un procent mai mare din costul produsului decât dacă nu ar fi existat acea înțelegere și, prin urmare, nu a putut investi aceste sume la prețurile pieței sau nu le-a putut utiliza pentru rambursarea creditelor curente.”